

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เพื่อให้ทราบภูมิหลังและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยขอเสนอเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยจะเสนอตามลำดับดังนี้

1. ความหมายและทัศนะเกี่ยวกับจริยธรรม
2. พื้นฐานการเกิดจริยธรรม
3. องค์ประกอบของจริยธรรม
4. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจริยธรรม
5. วิธีการปลูกฝังจริยธรรม
6. สถาบันที่มีอิทธิพลต่อการสร้างเสริมลักษณะทางจริยธรรม
7. ความสำคัญของการมัธยมศึกษา
8. ทิศทางและจุดเน้นในการจัดการศึกษาของกรมสามัญศึกษา
9. หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533)
10. ความสัมพันธ์ระหว่างจริยธรรมกับหลักสูตร
11. การวิเคราะห์เนื้อหา และแบบเรียน
12. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความหมายและทัศนะเกี่ยวกับจริยธรรม

คำว่า จริยธรรม เป็นคำที่เทียบได้กับคำในภาษาอังกฤษ 2 คำ คือ คำว่า Moral หรือ Morality ซึ่งมาจากภาษาลาติน และคำว่า Ethics ซึ่งมาจากภาษากรีก ได้มีผู้ให้ความหมายและทัศนะเกี่ยวกับจริยธรรมไว้ต่าง ๆ ทั้งที่คล้ายคลึงและแตกต่างกันดังนี้

สารานุกรมปรัชญาให้นิยาม "จริยธรรม" ว่ามาจากคำว่า "จริยะ" ซึ่งแปลว่า ฝังปฏิบัติและคำว่า "ธรรมะ" ซึ่งแปลว่า กฎ จริยธรรมจึงหมายถึงหลักของความประพฤติ โดยถ้ากำหนดขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของศาสนา ก็มีชื่อเรียกเป็นพิเศษว่า ศีลธรรม (กิริติ บุญเจือ 2522)

Encyclopedia of Psychology ให้ความหมายของคำว่า Morality หรือ จริยธรรมไว้ใน 2 ระดับ คือ ในระดับบุคคล จริยธรรมจะหมายถึงกฎแห่งความประพฤติที่แต่ละคนยึดถือ และในระดับสังคมจริยธรรมจะหมายถึงพฤติกรรมทุกรูปแบบที่เป็นที่ยอมรับของสังคมแต่ละสังคม ทั้งนี้จริยธรรมจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเกิดซูเปอร์อีโก้ (superego) ในจิตไร้สำนึก และเป็นรากฐานของการเกิดอีโก้ ไอดีล (ego ideal) ในจิตสำนึก ซึ่งถ้าจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือจริยธรรมจะมีบทบาทในการพัฒนาธรรมชาติฝ่ายสูง และควบคุมธรรมชาติฝ่ายต่ำในตัวมนุษย์ ("Morality", 1972)

จำรัส ดวงธิดาสาร ให้ความหมายคำว่า จริยธรรมตามรูปศัพท์ต่างออกไปว่า "จริยะ" หรือ "จริยา" คือความประพฤติหรือปฏิบัติ แต่ความหมายที่แท้จริงหมายถึงการเคลื่อนไหวของมนุษย์ ซึ่งเป็นไปโดย 3 ทาง คือ ทางกายได้แก่การกระทำ ทางวาจาได้แก่ การพูดรวมทั้งการเขียนและทางจิตใจได้แก่ แนวความคิดต่าง ๆ ที่แสดงออกมา คำว่า "ธรรม" หมายถึงสิ่งที่บังคับทั้งโดยตรงและโดยอ้อมให้มนุษย์เคลื่อนไหวอย่างมีกติกา ธรรมจึงเป็นทั้งเส้นบรรทัดที่ขีดให้มนุษย์ในสังคมต่าง ๆ ได้เคลื่อนไหวไปตาม และเป็นเครื่องขัดเกลากรรมผลสันดานของมนุษย์ด้วย ธรรมมี 4 ประการ คือ เนติธรรมได้แก่ กฎหมาย ตันติธรรม ได้แก่ ประเพณีอันดีงามซึ่งเป็นแบบแผน ศิลธรรม ได้แก่ ศิลธรรมทางศาสนา และคุณธรรม ได้แก่ คุณงามความดีที่สะสมอยู่ในใจของมนุษย์ ซึ่งศาสนานุทธ เรียกว่า บารมี (จำรัส ดวงธิดาสาร, 2522) คนที่มีจริยธรรมตามนัยนี้จึงได้แก่คนที่ยึดถือ กฎหมาย ประเพณีอันดีงาม ศิลธรรม และคุณธรรมเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ ซึ่งคล้ายคลึงกับทัศนะของสาโรช บัวศรี ที่กล่าวถึงความหมายของคำว่า จริยธรรม ว่าถ้าจะตีความหมายอย่างแคบ จริยธรรมคงหมายถึง ศิลธรรมประการหนึ่ง และคุณธรรมอีกประการหนึ่งอย่างเช่น การละเว้นการฆ่าหรือเบียดเบียน ย่อมเป็นศิลธรรม ส่วนความเมตตากรุณา ย่อมเป็นคุณธรรม หรือถ้าจะตีความอย่างกว้าง จริยธรรมย่อมจะรวมเอาค่านิยมที่จำเป็นอื่น ๆ เข้าไว้ด้วย ซึ่งอาจจะอยู่ในระดับที่ลดหลั่นไปจากระดับของศิลธรรมและคุณธรรม ค่านิยมที่จำเป็นดังกล่าวอาจได้แก่ ธรรมนิยม ประเพณี กฎหมาย อุคมการ วินัยและมารยาท เป็นต้น (สาโรช บัวศรี, 2525)

แสง จันทร์งาม อธิบายความหมายของคำว่า จริยธรรม ตามรูปศัพท์เช่นกัน โดยกล่าวว่า "จริยธรรม" แยกได้เป็น 2 คำ คือ "จริย" แปลว่า ความประพฤติ และ "ธรรม" หมายถึง คุณภาพของจิตใจแต่ละคน ตรงกับคำว่า "คุณธรรม" (Virtues) ซึ่งหมายถึง คุณภาพจิตฝ่ายดีที่ควบคุมให้คนมีความประพฤติดี โดยความประพฤตินี้หมายถึง พฤติกรรมรวมของแต่ละคนที่แสดงออกมาทางความคิด คำพูด และการกระทำของกาย จริยธรรม หมายถึง คุณภาพจิตที่มีอิทธิพลต่อความประพฤติของคน จริยธรรมจะอยู่ในใจของคน แต่ละคนไม่ได้อยู่ที่วาจาและกาย คำพูด และการกระทำเป็นเพียงการแสดงออกของจริยธรรมในใจเท่านั้น (แสง จันทร์งาม, 2522)

วิทย์ วิศทเวทย์ (2524) อธิบายความหมายของจริยธรรมว่า คือ พันธะหรือหน้าที่ที่เราปฏิบัติต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด ในทางพระพุทธศาสนา จริยธรรม คือ การนำเอาความรู้ในความจริงหรือกฎธรรมชาตินำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตที่ดียิ่งขึ้น ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง หรือต่อสังคม

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2522) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมว่า จริยธรรม หมายถึงลักษณะทางสังคมหลายลักษณะของมนุษย์ รวมทั้งพฤติกรรมทางสังคมประเภทต่าง ๆ ซึ่งสังคมต้องการให้มีในสมาชิก คือ เป็นพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบ ให้การสนับสนุน และผู้กระทำเกิดความพอใจว่า การกระทำนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม

ระวี ภาวิไล (2522) กล่าวว่า จริยธรรม คือแนวทางที่ควรประพฤติปฏิบัติ เพื่อบรรลุถึงสภาพชีวิตอันทรงคุณค่าที่พึงประสงค์

กระมล ทองธรรมชาติ (2529) กล่าวว่า จริยธรรมคือการกระทำทั้งกาย วาจา และใจที่ดีงาม เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่นและสังคม

สมบูรณ์ ศาลยาชีวิน (2522) กล่าวว่า จริยธรรมหมายถึงการประพฤติตนไม่ว่าจะเป็นโดยทางกาย วาจา ใจ ในทางที่ดีงามที่สังคมยอมรับยกย่องว่าเป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติ ซึ่งเป็นหลักธรรมของพระพุทธเจ้านั่นเอง เป็นการมองถึงธรรมะในด้านการแสดงออก

คาร์เตอร์ วี กูด (Carter V. Good, 1964) กล่าวถึงจริยธรรมว่า จริยธรรม หมายถึง การปรับพฤติกรรมให้เข้ากับกฎเกณฑ์หรือมาตรฐานของความประพฤติที่ถูกต้อง หรือ ดีงาม

ลอเรนซ์ โคลเบอร์ก (Lawrence Kohlberg, 1969) กล่าวถึง จริยธรรมว่า จริยธรรมเป็นความรู้สึกผิดชอบชั่วดี เป็นกฎเกณฑ์และมาตรฐานของการประพฤติปฏิบัติในสังคม ซึ่งบุคคลพัฒนาขึ้น จนกระทั่งมีพฤติกรรมเป็นของตนเอง โดยสังคมจะเป็นตัวตัดสินผลของการกระทำนั้นว่าเป็นการกระทำที่ถูกหรือผิด

ซอง เปียเจต์ (Jean Piaget, 1960) กล่าวถึงจริยธรรมไว้ว่า จริยธรรมเป็นลักษณะประสบการณ์ของมนุษย์ และหน้าที่เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ในการให้ความร่วมมือ เกี่ยวกับการจัดเตรียมทางสังคมในเรื่องความสนใจ และอนามัยของแต่ละบุคคล ความสัมพันธ์ร่วมกันในรูปของสิ่งที่ควรกระทำและสิทธิ์

โรเจอร์ บราวน์ (Roger Brown) แสดงทัศนะเกี่ยวกับจริยธรรมว่า หมายถึงระบบของกฎเกณฑ์ที่ใช้แบ่งแยกการกระทำที่ถูกออกจากการกระทำที่ผิด ในทำนองเดียวกับระบบไวยากรณ์ที่ใช้ในการแยกประโยคที่เขียนอย่างถูกต้องออกจากประโยคที่เขียนผิด นอกจากนี้ จริยธรรมยังไม่คงที่ และมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงคล้าย ๆ กับระบบไวยากรณ์ โดยที่การพัฒนาเปลี่ยนแปลงของจริยธรรมในบางครั้ง อาจเป็นไปได้อย่างรวดเร็วกว่าระบบไวยากรณ์ การเปลี่ยนแปลงของจริยธรรมในสังคมหนึ่ง ๆ อาจเกิดจากความขัดแย้งภายในจิตใจของบุคคล หรือผลกระทบจากอิทธิพลของจริยธรรมในสังคมอื่น ตลอดจนการก่อตัวของสภาพการณ์ หรือสิ่งแวดล้อมใหม่ ๆ จริยธรรมของแต่ละสังคมมักมีความหลากหลาย และมีประเด็นที่ทำให้คนในสังคมหยิบยกมาโต้แย้งกันได้ เพราะคนแต่ละคนมักมีแนวทางในการตัดสินปัญหาทางจริยธรรมที่แตกต่างกัน การส่งเสริมจริยธรรมในตัวบุคคลจะดำเนินไปได้ด้วยการพัฒนาใน 3 มิติ คือ ด้านความรู้ ความประพฤติ และความรู้สึก (Brown, 1965)

จะเห็นได้ว่าในทัศนะของบราวน์นั้น จริยธรรมเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ และบราวน์ยังมีความเห็นว่า จริยธรรมของคนแต่ละกลุ่มไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน ซึ่งแตกต่างกับทัศนะของเดอเรค ไรท์ (Derek Wright) ที่มีความคิดว่า แม้จารีตประเพณีของแต่ละสังคมจะแตกต่างกัน แต่จริยธรรมพื้นฐานของแต่ละสังคมจะเหมือนกัน โดยจริยธรรมที่เป็นหลักของสังคมก็คือ จริยธรรมที่ทำให้สังคมคงไว้ซึ่งความเที่ยงธรรม ความเชื่อถือไว้วางใจ และความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน (Wright, 1978)

นอกจากนี้ ยังมีผู้ให้ความหมายของคำว่า จริยธรรม โดยเปรียบเทียบกับคำอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังเช่น อำนวย ทะพินค์แก และชยันต์ วรรณะภูติ ได้เปรียบเทียบจริยธรรม กับค่านิยมและกฎหมายว่า จริยธรรมในฐานะเป็นกลไกของสังคมจะทำหน้าที่เป็นบรรทัดฐาน ของความประพฤติเป็นสิ่งที่กำหนดว่า อะไรควรประพฤติปฏิบัติ จริยธรรมจึงมีความคล้ายคลึง กับค่านิยมหรือระเบียบข้อบังคับและกฎหมาย แต่แตกต่างกับค่านิยมในส่วนที่ว่าจริยธรรมนั้น เป็นเรื่องของสิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความดีและความถูกต้องในสังคม มีจุดหมาย ปลายทางอยู่ที่คุณค่าความดีของสังคมในส่วนรวม ส่วนค่านิยมเป็นเพียงสิ่งที่คนนิยมปฏิบัติ หากได้ มีเงื่อนไขว่าจะต้องก่อให้เกิดความดีแก่สังคมไม่ และจริยธรรมแตกต่างไปจากระเบียบข้อบังคับ หรือกฎหมายในลักษณะที่ว่า สิ่งเหล่านี้มีข้อห้ามและมีบทลงโทษทางพฤติกรรมสำหรับผู้ฝ่าฝืน ส่วนจริยธรรมไม่มีข้อห้ามหรือลงโทษ ถ้าจะมีก็เป็นบทลงโทษทางใจสำหรับผู้ฝ่าฝืนเท่านั้น (อำนวย ทะพินค์แก และชยันต์ วรรณะภูติ, 2522)

แม้จะมีผู้ให้ความหมายและทัศนะเกี่ยวกับจริยธรรมไว้อย่างหลากหลาย แต่ก็พอจะสรุปได้ว่า จริยธรรม คือ แนวทางหรือกฎเกณฑ์ในการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องดีงาม เป็นลักษณะที่สังคมต้องการ ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม

พื้นฐานการเกิดจริยธรรม

สังคมไทยมีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ที่มีรากฐานอันมั่นคงของศาสนา ปรัชญาและ วัฒนธรรมอันดีงามมาเป็นเวลายาวนาน ดังนั้นพื้นฐานการเกิดจริยธรรมของคนไทยจึงแตกต่าง จากชาติอื่น ดังความคิดเห็นของนักวิชาการหลายท่านกล่าวถึงพื้นฐานของจริยธรรมไว้ดังนี้

สมน อมรวิวัฒน์ (2522) กล่าวว่า พื้นฐานของจริยธรรมมี 3 ประการ คือ

1. แบบวิถีดำรงชีวิตของคนไทย หรืออาจเรียกว่า วัฒนธรรมไทย เช่น การรักสงบ เมตตากรุณา สามัคคี กตัญญูทศเวท
2. หลักการดำรงชีวิต ซึ่งอาจหมายถึงศาสนาก็ได้ หรืออาจจะหมายถึงหลักการอื่น ลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ ซึ่งอาจไม่ใช่ศาสนาก็ได้
3. สภาพความเปลี่ยนแปลงและปัญหาของสังคมไทย วิธีการที่จะแก้ปัญหาของชีวิตและสังคม

จากรายงานการประชุมวิชาการเกี่ยวกับจริยธรรม เมื่อ 22-27 มกราคม 2523 ณ วิทยาลัยครูอุบล (2523) ได้สรุปว่า การเกิดจริยธรรมอาจเกิดได้ด้วยวิธีใดวิธีหนึ่งต่อไปนี้

1. เกิดจากนิสัยความเคยชินที่ผ่านการฝึกให้ประพฤติปฏิบัติต่อกันเป็นเวลานาน จนเกิดเป็นวินัย ต่อมาภายหลังก็จะทำต่อไปอีก เพราะถ้าไม่ทำก็จะรู้สึกว่าจะทำอะไรไป
2. เกิดจากความประทับใจ เลื่อมใส เช่น เห็นแบบอย่างจากบุคคลที่เราชื่นชอบ หรือเกิดเป็นอุดมคติขึ้น แล้วก็ประพฤติปฏิบัติไปตามแนวนั้น
3. เกิดจากการมองเห็นด้วยปัญญาที่รู้แจ้งเห็นจริงในเหตุผล ความดีงาม และคุณค่าของจริยธรรมจนมายึดถือปฏิบัติต่อไป

สมบูรณ์ ศาลยาชีวิน (2522) กล่าวถึง พื้นฐานของจริยธรรมไว้ 2 ประการ คือ

1. พื้นฐานที่เป็นสิ่งภายนอก คือ เป็นหลักการที่ตั้งเอาไว้ เช่น ศาสนา ประเพณี
2. พื้นฐานที่เกี่ยวกับตัวบุคคล คือระดับพัฒนาการทางศีลธรรมของเด็ก ซึ่งเริ่มจากเห็นแก่ตัวที่สุด คิดถึงแต่ตนเอง ต่อมาก็ไปตามสังคม กฎเกณฑ์ข้อห้ามต่าง ๆ ขึ้นสุดท้ายเป็นการผสมผสานกันระหว่างความเห็นแก่ตัวและความเห็นแก่ผู้อื่น

ดังนั้น พื้นฐานการเกิดจริยธรรมในสังคมไทย จึงเกิดจากระดับพัฒนาการศีลธรรมของบุคคลนั้น และจากสิ่งแวดล้อมภายนอก ซึ่งบุคคลนั้นยึดถือเป็นหลักในการดำรงชีวิต

องค์ประกอบของจริยธรรม

จริยธรรมเป็นสิ่งที่พึงประสงค์ของแต่ละสังคม ฉะนั้นจึงมีนักการศึกษา และนักวิชาการหลายท่านสนใจศึกษาจำแนกองค์ประกอบของจริยธรรมไว้ต่าง ๆ กันตามทัศนะของตน คือ

พระราชวรมณี (2523) ได้แบ่งจริยธรรมออกเป็น

1. จริยธรรมภายใน เป็นจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึก หรือทัศนคติของบุคคล ซึ่งเป็นรากฐานทำให้เกิดจริยธรรมภายนอก
2. จริยธรรมภายนอก เป็นจริยธรรมที่บุคคลแสดงออกมาเป็นการกระทำภายนอกที่เราสังเกตเห็นได้ เช่น การเอาใจใส่ในการทำงาน ความมีระเบียบวินัย แต่จริยธรรมที่แท้จริงนั้นจะต้องมีความเป็นอิสระไม่ตกอยู่ในเงื่อนไขภายนอก เช่น ทำงานเพื่อผลของงาน ไม่ใช่เพื่อเงิน

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2527) ตามโครงการวิจัยการศึกษา จริยธรรมไทย ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของจริยธรรมว่ามี 3 ประการ คือ

1. องค์ประกอบด้านความรู้ (Moral Reasoning) ได้แก่ ความเข้าใจเหตุผลของความถูกต้องดีงามโดยกระบวนการคิด
2. องค์ประกอบด้านความรู้สึก (Moral Attitude and Belief) ได้แก่ ความพึงพอใจ ศรัทธา เลื่อมใส เกิดความนิยมยินดีที่จะรับจริยธรรมนั้นมาเป็นแนวปฏิบัติ
3. องค์ประกอบด้านพฤติกรรมแสดงออก (Moral Conduct) คือพฤติกรรม การกระทำที่บุคคลตัดสินใจกระทำถูก หรือกระทำผิดในสถานการณ์แวดล้อมต่าง ๆ กัน

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจวบจันทน์ (2521) กล่าวว่า องค์ประกอบทางจริยธรรมของมนุษย์มี 4 ประเภท คือ

1. ความรู้เชิงจริยธรรม หมายถึง การมีความรู้ในสังคมของตนเอง กิจการ การทำชนิดใดดี ควรกระทำ และการกระทำชนิดใดเลวควรงดเว้น ลักษณะและพฤติกรรม ประเภทใดเหมาะสม หรือไม่เหมาะสมมากน้อยเพียงใด
2. เจตคติเชิงจริยธรรม คือ ความรู้สึกของบุคคลเกี่ยวกับลักษณะหรือพฤติกรรมเชิงจริยธรรมต่าง ๆ ว่าตนชอบหรือไม่ชอบลักษณะนั้น ๆ เพียงใด เจตคติเชิงจริยธรรมของบุคคลส่วนมากจะสอดคล้องกับค่านิยมในสังคมนั้น ซึ่งหมายถึงสิ่งซึ่งคนส่วนใหญ่ในสังคมนิยมชมชอบหรือให้การสนับสนุนในสังคมนั้น เจตคติเชิงจริยธรรมของบุคคลนี้มีความหมายกว้างขวางกว่าความรู้เชิงจริยธรรมของบุคคล เพราะเจตคตินั้นรวมทั้งความรู้และความรู้สึกในเรื่องนั้น ๆ เข้าด้วยกัน
3. เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลใช้เหตุผลในการเลือกที่จะกระทำ หรือเลือกที่จะไม่กระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เหตุผลที่กล่าวนี้จะแสดงให้เห็นถึงเหตุจูงใจ หรือแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลังการกระทำต่าง ๆ ของบุคคล ซึ่งแสดงให้เห็นทราบว่าอะไรเป็นสาเหตุให้บุคคลเลือกกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมอันใดอันหนึ่ง
4. พฤติกรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่นิยมชมชอบหรืองดเว้นการแสดงพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์หรือค่านิยมในสังคมนั้น พฤติกรรมเชิงจริยธรรมในส่วนที่เป็นการกระทำที่สังคมเห็นชอบและสนับสนุน มีหลายประเภท เช่น การให้ทาน การ

เสียสละเพื่อส่วนรวมและการช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก เป็นต้น นอกจากนี้ พฤติกรรมเชิงจริยธรรมอีกจำพวกหนึ่ง คือ พฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ ค่านิยมที่สังคมนิยมชมชอบและสนับสนุน เช่น การประพฤติผิดทางเพศ การโกงสิ่งของ เงินทอง หรือคะแนน การลักขโมย และการกล่าวเท็จ เป็นต้น พฤติกรรมเชิงจริยธรรมเป็นสิ่งที่สังคมให้ความสำคัญมากกว่าด้านอื่น ๆ ทั้งนี้ เพราะการกระทำในทางที่ดีและเลวของบุคคลนั้นส่งผลโดยตรง ต่อความผาสุกและทุกข์ของสังคม

เดอไคม์ (Durkheim อ้างถึงใน สมบูรณ์ ศาลยาชีวิต, 2522) ได้จำแนกองค์ประกอบของจริยธรรมออกเป็น 3 เรื่อง คือ

1. ความมีระเบียบ ผู้มีจริยธรรมต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ ระเบียบ ซึ่งผู้ใหญ่และสังคมวางไว้อย่างเคร่งครัด
2. หน้าที่ความผูกพันต่อสังคม ผู้มีจริยธรรมต้องได้รับการปลูกฝังค่านิยมบางประการที่เหมาะสม สำหรับระบบการเมืองและการปกครองของประเทศนั้น ๆ
3. ความรู้จักสำนึกผิดชอบชั่วดีด้วยตนเอง ส่วนนี้จะเป็นนิสัยความเคยชินที่ไม่ต้องมีใครบอกหรือบังคับ ผู้มีจริยธรรมจะรู้เอง

โรเจอร์ บราวน์ (Roger Brown, 1965) มีความเห็นว่าจริยธรรมประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ คือ ความรู้ (Knowledge) ความรู้สึก (Feeling) และความประพฤติ (Conduct) ซึ่งสอดคล้องกับการจำแนกของมาร์ติน แอล ฮอฟแมน (Martin L. Hoffman, 1979) ที่ว่า กระบวนการซึมซาบทางจริยธรรม (Moral Internalization) มี 3 กระบวนการที่เป็นอิสระจากกัน คือ ความคิดทางจริยธรรม (Moral Thought) ความรู้สึกทางจริยธรรม (Moral Feeling) และพฤติกรรมทางจริยธรรม (Moral Behavior)

จากองค์ประกอบทางจริยธรรมที่นักการศึกษาและนักวิชาการได้จำแนกไว้ดังกล่าวแล้ว จะมีความคล้ายคลึงกัน แต่มีการเรียกชื่อแตกต่างกันไป อย่างไรก็ตามสามารถสรุปได้ว่า ลักษณะต่าง ๆ ของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมนั้นมี 3 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบทางปัญญา องค์ประกอบทางอารมณ์ และองค์ประกอบทางพฤติกรรม

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจริยธรรม

การปลูกฝังจริยธรรมให้กับเยาวชนนั้น เป็นกระบวนการที่ค่อนข้างจะซับซ้อนและละเอียดอ่อนมาก จึงจำเป็นต้องอาศัยทฤษฎีหรือแนวคิดที่ได้รับการตรวจสอบมาบ้างแล้ว ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจริยธรรมที่สำคัญ ได้แก่ ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychanalytic Theory) ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา (Cognitive Development Theory) ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาและจริยธรรมของโคลเบอร์ก (Theory of Moral Reasoning) ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) ทฤษฎีการปรับพฤติกรรม (Behavior Modification Theory) ทฤษฎีการกระจ่างค่านิยม (Value Clarification Theory) และทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรม ดังจะเสนอเป็นลำดับดังนี้

1. ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychanalytic Theory)

นักจิตวิทยาในกลุ่มจิตวิเคราะห์พยายามค้นคว้าหาทฤษฎีที่จะอธิบายพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของมนุษย์ รวมถึงด้านจริยธรรมด้วย นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้มี ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) เป็นผู้นำของกลุ่ม ฟรอยด์เชื่อว่าบุคลิกภาพของมนุษย์จะพัฒนาขึ้นจากพลังงานทางจิตที่เรียกว่า อิด (id) อีโก้ (ego) และซูเปอร์อีโก้ (superego) ตามลำดับ อิดเป็นสิ่งที่ติดตัวทารกมาตั้งแต่เกิดและจะผลักดันให้เด็กสนองความต้องการตามสัญชาตญาณ ในขณะที่เดียวกันก็กระตุ้นให้แสวงหาความสุขให้แก่ตนเองด้วย แต่อาศัยการทำงานของอิดอย่างเดียว บางครั้งก็ยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้ อีโก้จึงพัฒนาขึ้นเพื่อทำหน้าที่ในการคิดและวางแผนตอบสนองความต้องการ โดยการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เป็นจริง ครั้นต่อมาเมื่อเด็กมีอายุประมาณ 3-6 ปี ซูเปอร์อีโก้จึงเริ่มพัฒนาขึ้นมา เพื่อควบคุมระบบจริยธรรมในตัวของคุณคน ทำให้บุคคลได้รับการถ่ายทอดค่านิยมและมาตรฐานทางจริยธรรมของสังคม โดยผ่านกระบวนการเลียนแบบผู้อบรมเลี้ยงดู ซึ่งโดยมากก็คือ พ่อแม่ นั่นเอง (ธีระพร อูวรรณโณ, 2528)

จากการศึกษาจริยธรรมตามแนวทฤษฎีจิตวิเคราะห์จะพบว่า จริยธรรมควรเริ่มปลูกฝังตั้งแต่วัยเด็ก และบุคคลจะเป็นผู้มีจริยธรรมได้ต้องขึ้นอยู่กับคุณธรรมของแต่ละบุคคล และการได้รับการอบรมเลี้ยงดูอย่างถูกต้อง

2. ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาและจริยธรรมของเปียเจต์ (Cognitive Development Theory)

เปียเจต์ (Jean Piaget อ้างถึงใน ดวงเดือน พันธมนาวิน 2522) ได้ดำเนินการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพัฒนาการทางสติปัญญาของมนุษย์ และเป็นผู้ริเริ่มความคิดว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญา โดยได้แบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมออกเป็น 3 ระยะ คือ

1. ระยะแรก เริ่มตั้งแต่เกิดถึงสองขวบ ระยะนี้จริยธรรมเกิดจากผู้ใหญ่ เป็นผู้สนองตอบความต้องการของเด็ก เด็กไม่สามารถรับรู้ต่อสภาพแวดล้อมอย่างสมบูรณ์ ระยะนี้ถือว่าเป็นขั้นก่อนจริยธรรม

2. ระยะที่สอง ระดับอายุตั้งแต่ 2-8 ปี เด็กเริ่มมีการรับรู้ต่อสภาพแวดล้อมอย่างละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้น เด็กต้องการกระทำหรืองดการกระทำตามที่พ่อแม่หรือผู้ใหญ่กำหนด ทั้งนี้เพราะเด็กต้องการความรัก ความเอาใจใส่ คำชมเชย การยอมรับจากผู้ใหญ่ จึงต้องกระทำตามคำสั่ง ดังนั้นระยะนี้จึงเป็นขั้นยึดคำสั่งเป็นใหญ่

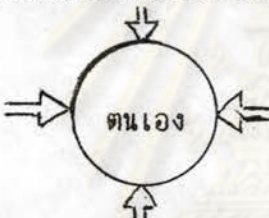
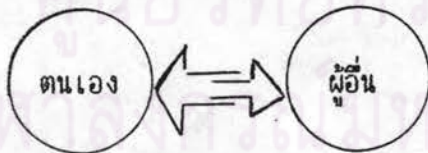
3. ระยะที่สาม ระดับอายุตั้งแต่ 8 ปี ขึ้นไป ระดับนี้เด็กจะมีพัฒนาการทางสติปัญญาสูงรู้ว่าอะไรถูก อะไรควรไม่ควร จากความสามารถของตนเองและจากการได้ปฏิสัมพันธ์ (Interaction) กับเพื่อน ๆ ทำให้เด็กยอมรับกฎเกณฑ์สากล สิ่งเหล่านี้นำไปสู่พัฒนาการทางจริยธรรมเป็นของตนเอง ดังนั้นระยะนี้จึงเป็นขั้นยึดหลักแห่งตน

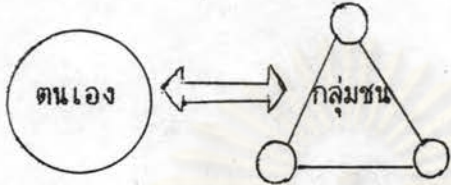
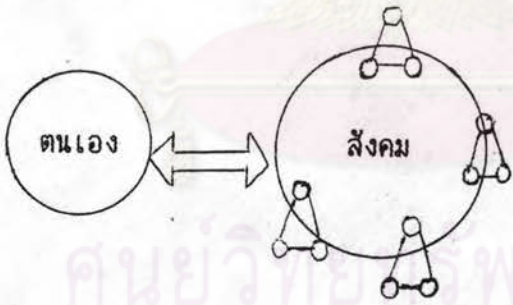
จากการศึกษาจริยธรรมตามแนวทฤษฎี พัฒนาการทางสติปัญญา ของเปียเจต์ จะพบว่า จริยธรรมของบุคคลย่อมมีความสัมพันธ์กับคุณลักษณะหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อายุ และสติปัญญา ทั้งนี้เพราะบุคคลที่มีอายุ มากขึ้นย่อมมีโอกาสแห่งการเรียนรู้ ทางจริยธรรมมากขึ้นด้วย และการพัฒนาการจริยธรรมของบุคคลจะเป็นไปตามลำดับขั้น โดยพัฒนาการขั้นต่ำและยุ่งยากน้อยกว่า ต้องเป็นสิ่งที่จำเป็นและต้องเกิดขึ้นก่อนขั้นสูง ๆ ขึ้นไป

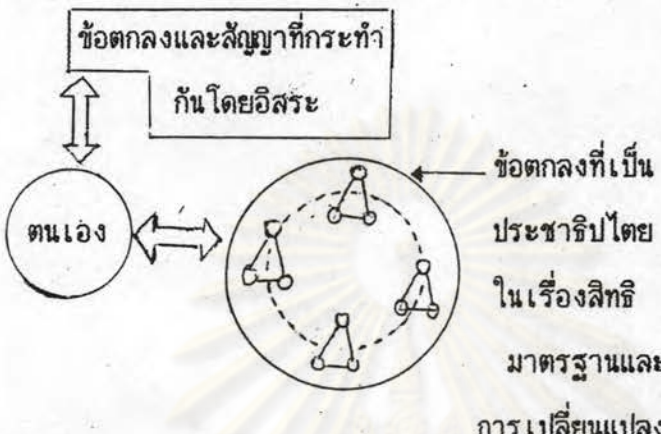
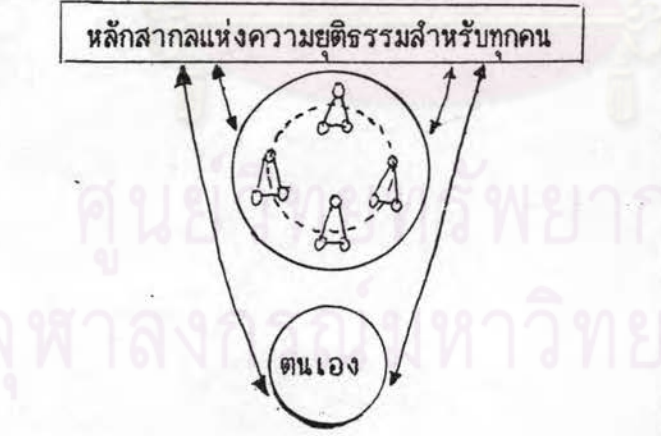
3. ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก (Theory of Moral Reasoning)

โคลเบอร์ก (Kohlberg อ้างถึงใน กิรติ ศรีวิเชียร, 2524) ได้ทำการศึกษาพัฒนาการทางจริยธรรม โดยอาศัยแนวคิดของ เปียเจต์ (Piaget)

โคลเบอร์กได้ใช้เวลาอันยาวนาน ในการศึกษาค้นคว้าเรื่องพัฒนาการของ จริยธรรมในตัวเด็กและวัยรุ่นอย่างจริงจัง จนในที่สุดผลการศึกษาค้นคว้าก็พบว่า คนเรานั้น ไม่ว่าจะอยู่ในสังคมแบบไหน ประเทศใดก็ตาม จะมีรูปแบบ (Pattern) ของการพัฒนา จริยธรรมตามลำดับ เป็นขั้นตอนที่แน่นอนเหมือน ๆ กัน 6 ขั้น โดยมีระดับของจริยธรรมแบ่ง เป็น 3 ระดับ ดังตารางข้างล่างนี้

ขั้นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม	ระดับของจริยธรรม
<u>ขั้นที่ 1</u> หลักการหลีกเลี่ยงการลงโทษ (2-7 ปี) เป็นขั้นที่คนกระทำการต่าง ๆ โดยคิดถึงความปลอดภัย ทางกายของตนเองเป็นหลัก เชื่อฟังผู้ใหญ่ซึ่งมีอำนาจ ทางกายสูงกว่า เพราะกลัวการถูกลงโทษ	1. <u>ระดับก่อนเกณฑ์</u> (2-10 ปี)
<u>ขั้นที่ 2</u> หลักการแสวงหารางวัล (7-10 ปี) เป็นขั้นที่คนเราจะกระทำการต่าง ๆ โดยเริ่มคิดถึงคนอื่น ขึ้นมาบ้าง แต่ก็ยังเป็นไป เพื่อหวังที่จะได้รับประโยชน์ ตอบแทนจากคนที่เข้ามาเกี่ยวข้อง เริ่มชอบแลกเปลี่ยน สิ่งของซึ่งกันและกัน โดยไม่ให้เสียเปรียบกัน	

ขั้นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม	ระดับของจริยธรรม
<u>ขั้นที่ 3</u> หลักการทำตามผู้อื่นเห็นชอบ (10-13 ปี) เป็นขั้นที่เริ่มเอาความรู้สึก หรือความคิดเห็นของผู้อื่น เข้ามาพิจารณาก่อนตัดสินใจ และจะปฏิบัติตามที่กลุ่ม เห็นว่าเหมาะสม แรงจูงใจที่จะประพฤติจริยธรรมในขั้นนี้ คือการเป็นคนดี เป็นที่ยอมรับของผู้อื่น โดยเฉพาะกลุ่มคน ที่ตนเองเกี่ยวข้องกับ <u>ขั้นที่ 4</u> หลักการทำตามหน้าที่ทางสังคม (13-16 ปี) เป็นขั้นที่คนเราจะหันเข้าหากฎเกณฑ์ กฎหมาย หรือ ระเบียบแบบแผนในสังคม <u>แทน</u>การทำในสิ่งที่กลุ่มเห็นชอบ โดยการปฏิบัติตามกฎหมาย หรือระเบียบของสังคม จะ เป็นไปในลักษณะที่ยึดมั่นอย่างเคร่งครัด ไม่ว่าจะเห็นด้วย หรือไม่ก็ตาม	2. <u>ระดับตามเกณฑ์</u> (10-16 ปี)

ขั้นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม	ระดับของจริยธรรม
ขั้นที่ 5 หลักการทำตามคำมั่นสัญญา (16 ปีขึ้นไป) ข้อตกลงที่เป็นประชาธิปไตยในเรื่องสิทธิมาตรฐานและการเปลี่ยนแปลง เป็นขั้นที่ยังคงยึดถือกฎหมาย หรือกฎเกณฑ์ของสังคม แต่ก็มี ความคิดว่ากฎหมายหรือกฎเกณฑ์ดังกล่าวอาจเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ ถ้าเป็นความต้องการของคนส่วนใหญ่ และเป็น สิ่งที่ชอบด้วยเหตุผล	3. ระดับเหนือเกณฑ์ (16 ปีขึ้นไป)
ขั้นที่ 6 หลักการยึดอุดมคติสากล (อายุ 25 ปีขึ้นไป) เป็นขั้นที่คนจะมีความสำนึกในหลักการต่างๆ ทางจริยธรรมที่เป็นอุดมคติสากล ซึ่งอยู่บนพื้นฐานความคิดที่ถูกต้อง หรือเหมาะสมในการนำไปใช้กับทุกคน (ทุกชาติ) ส่วนมากจะเกี่ยวข้องกับความยุติธรรม ความเสมอภาค และความภาคภูมิใจในศักดิ์ศรีของการเป็นมนุษย์ทุกคน	

จากการศึกษาจริยธรรมตามแนวทฤษฎีของโคลเบอร์ก จะพบว่า การพัฒนาทางจริยธรรมของบุคคลนั้นจะพัฒนาขึ้นด้วยตัวของมันเอง จากการนึกคิดของแต่ละบุคคล ตามลำดับขั้น และตามลำดับพัฒนาการทางปัญญา ซึ่งผูกพันธ์กับ อายุ ประสบการณ์ และสิ่งแวดล้อมภายนอก

4. ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory)

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมที่สำคัญ ได้แก่ ทฤษฎีของอัลเบิร์ต แบนดูรา (Albert Bandura) นักจิตวิทยาชาวแคนาดา ตามทฤษฎีของแบนดูรา การเรียนรู้ของมนุษย์ส่วนหนึ่งจะเกิดจากประสบการณ์ที่ได้รับโดยตรง และอีกส่วนหนึ่งจะเกิดจากการสังเกตตัวแบบ ซึ่งมี 3 ประเภท คือ ตัวแบบจริง ได้แก่ ตัวแบบที่แสดงพฤติกรรมจริงให้เห็น ตัวแบบสัญลักษณ์ ได้แก่ ตัวแบบในโทรทัศน์ ภาพยนตร์หรือรูปภาพต่าง ๆ และตัวแบบประเภทสุดท้าย ได้แก่ คำบอกเล่า หรือสารบันทึก ซึ่งจะปรากฏในรูปของคำพูดและข้อเขียนต่าง ๆ ผลจากประสบการณ์ตรงและการสังเกตตัวแบบทั้ง 3 ประเภทดังกล่าว จะทำให้เกิดการเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์กับเหตุการณ์ และความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลที่เกิดจากพฤติกรรม ทำให้สามารถคาดหวังได้ถึงวิธีการที่จะนำผลที่พึงปรารถนามาสู่ตน และในขณะเดียวกันก็มองเห็นวิธีการที่จะหลีกเลี่ยงผลที่เลวร้ายต่าง ๆ การคิดในเชิงประเมินเช่นนี้ จะนำไปสู่การตัดสินใจที่จะทำหรือไม่ทำพฤติกรรมต่าง ๆ และนำไปสู่การตั้งมาตรฐานการประพฤตินี้สำหรับตนเอง ตลอดจนการควบคุมตนเองให้ปฏิบัติตามมาตรฐานนั้น (ชัยพร วิชาวุธ, 2525)

จากการศึกษาจริยธรรมตามแนวทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมจะพบว่า การปลูกฝังจริยธรรมให้แก่บุคคลนั้นจะต้องใช้วิธีการเรียนรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ด้วยการสร้างเงื่อนไขให้บุคคลประสบด้วยตนเอง หรือการให้เห็นแบบอย่างหรือการบอกกล่าวอบรมให้บุคคลเกิดความเชื่อ ทั้งนี้ เพื่อให้บุคคลรู้จักควบคุมพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมและแสดงออก เฉพาะพฤติกรรมที่เหมาะสม

5. ทฤษฎีการปรับพฤติกรรม (Behavior Modification Theory)

นักทฤษฎีกลุ่มนี้ คือ Skinner (อ้างถึงใน อารมณ์ พุกกะมาน, 2528)

ทฤษฎีนี้ประยุกต์จากทฤษฎีการวางเงื่อนไขไขกรรมวิภาค (Operant Conditioning) ที่อธิบายหลักการเรียนรู้ว่ามนุษย์สามารถพัฒนาตนได้โดยอาศัยหลักการปรับพฤติกรรม อันเป็นการเรียนรู้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลกรรมที่เกิดขึ้น โดยหลักการของทฤษฎีการปรับพฤติกรรมจะมีการกำหนดพฤติกรรมเป้าหมายที่ชัดเจนทั้งที่พึงปรารถนาและไม่พึงปรารถนามีการเรียงลำดับความสำคัญของพฤติกรรมเป้าหมาย มีการปรับพฤติกรรมเป็นไปตามเงื่อนไข 2 ส่วน คือ เงื่อนไขการเสริมแรงบวก และเงื่อนไขการลงโทษ โดยพฤติกรรมที่ผู้ประพฤติดำเนินการเสริมแรงบวก เช่น คำชมเชย การให้รางวัล จะมีความถี่สูงขึ้นและพฤติกรรมที่ได้รับสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาเป็นเงื่อนไขการลงโทษ ตอบแทนจะค่อย ๆ หดหายไป

จากการศึกษาจรรยาธรรมตามแนวทฤษฎีการปรับพฤติกรรมจะพบว่าพฤติกรรมเชิงจรรยาธรรม ก็เหมือนกับพฤติกรรมอื่น ๆ โดยทั่วไป พฤติกรรมใดที่ผู้ประพฤติดำเนินการได้รับการตอบแทน และพึงพอใจ พฤติกรรมนั้นก็จะมีความถี่สูงขึ้น แต่ถ้าพฤติกรรมใดได้สิ่งที่ไม่ปรารถนา เป็นเงื่อนไขลงโทษตอบแทน พฤติกรรมนั้นก็จะค่อย ๆ หดหายไป

6. ทฤษฎีการกระจ่างค่านิยม (Value Clarification Theory)

ผู้ที่เสนอทฤษฎีนี้ คือ Rath, Harmin and Simon โดยใช้แนวคิดของทฤษฎีสัมพันธนิยม (Relativism) ที่มีหลักการว่าความถูกต้องดีงาม มิได้ขึ้นอยู่กับหลักการที่แน่นอนแต่จะแปรผันตามบุคคล และสภาพการณ์ต่าง ๆ ในหลักการของทฤษฎีการกระจ่างค่านิยม จะไม่กำหนดจริยธรรมที่จะปลูกฝัง มีการยอมรับการตัดสินใจ ความรู้สึก และค่านิยมที่เลือกแล้วของผู้เรียนอย่างไม่มีเงื่อนไข โดยครูมีหน้าที่ในการปลูกฝังค่านิยมคือ การชี้แนะ หรือจัดการให้มีการชี้แนะโดยการ ตั้งคำถามเพื่อให้นักเรียนเกิด การถกคิด ขึ้นมาว่า ความเชื่อ ที่คนคิด พฤติกรรม และความรู้สึกของตนที่มีต่อสิ่งหนึ่ง ๆ นั้น เป็นไปตามเกณฑ์ 7 ประการของกระบวนการของค่านิยมหรือไม่ กล่าวคือ

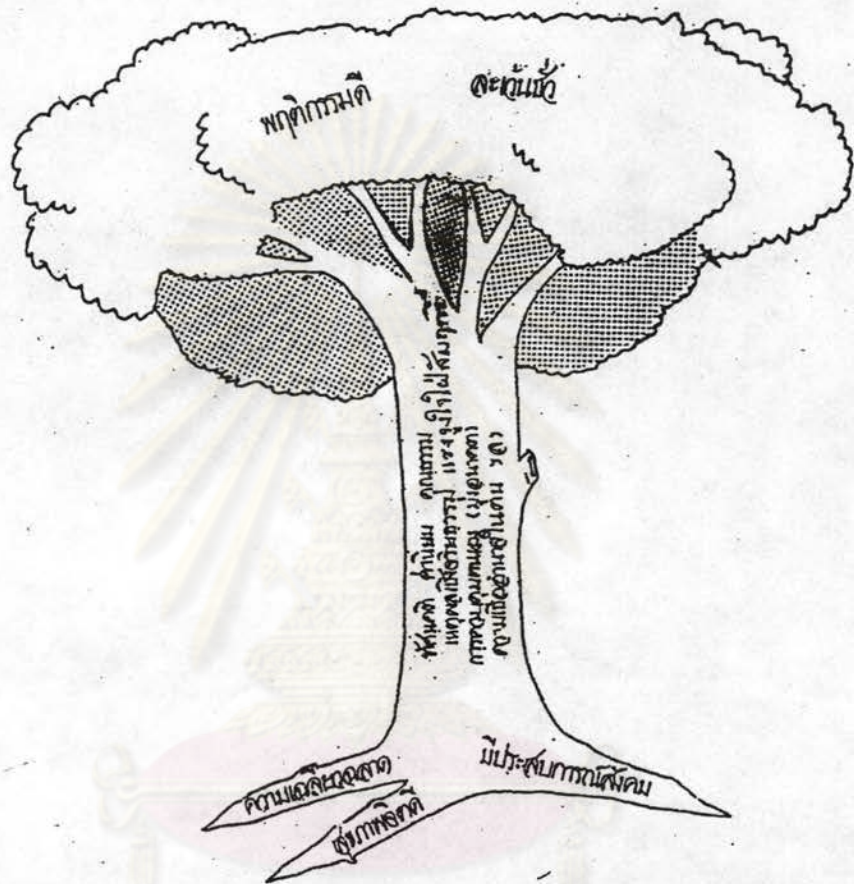
1. เกิดจากการเลือกของตนเองอย่างอิสระหรือเปล่า
2. ได้พิจารณาทางเลือกอื่น ๆ หรือเปล่า
3. ได้พิจารณาผลของทางเลือกต่าง ๆ หรือเปล่า

4. มีความภูมิใจหรือยินดีในสิ่งที่ตนเลือกหรือเปล่า
5. จะยืนยันการตัดสินใจเลือกของตนอย่างเปิดเผยหรือไม่
6. จะทำตามที่ตนตัดสินใจเลือกหรือไม่
7. จะกระทำซ้ำอีกหรือไม่

(ชัยพร วิชาวุธ, 2531)

จากการศึกษาจริยธรรมตามแนวทฤษฎีการกระจำงค่านิยม จะพบว่าในการที่จะปลูกฝังจริยธรรมให้แก่บุคคลนั้น ไม่ควรจะไปกำหนดตัวจริยธรรมให้แต่ควรจะใช้คำถามเพื่อกระตุ้นให้บุคคลนั้นได้เกิดความคิดใคร่ครวญ และตัดสินใจที่จะกระทำพฤติกรรมนั้นๆ ด้วยตัวของเขาเอง โดยไม่มีการชักจูงจากผู้อื่นใด

ศูนย์วิทยพัรพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพ 1 ต้นไม้จริยธรรม แสดงลักษณะพื้นฐานและองค์ประกอบทางจิตใจที่จะนำไปสู่พฤติกรรมทางจริยธรรม

ศูนย์วิจัยและพัฒนาระบบบริหาร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แหล่งที่มา: ดวงเดือน พันธมนาวิน. เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. 2534, หน้า 6.

7. ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม

ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมนี้เป็นความรู้ใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้นเมื่อไม่นานมานี้ โดยศาสตราจารย์ ดร.ดวงเดือน พันธุมนาวิน (ดวงเดือน พันธุมนาวิน, 2534)

ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม มีเนื้อความว่า ถ้าเปรียบเทียบพฤติกรรมต่าง ๆ ของคนดีและคนเก่ง เหมือนผลไม้บนต้น เช่น ผลมะม่วง การที่จะได้มะม่วงดก ผลใหญ่ หวานอร่อยบนต้นนี้ ลำต้นและรากจะต้องสมบูรณ์ ลักษณะทางจิตใจ 5 ประการ เปรียบเหมือนส่วนลำต้นของต้นไม้ จริยธรรมซึ่งเป็นสาเหตุของพฤติกรรม ลักษณะทางจิตใจ 5 ประการนี้ คือ 1) ทักษะคิด คุณธรรม ค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของคนดีและคนเก่ง 2) เหตุผลเชิงจริยธรรม หรือการเห็นแก่ผู้อื่น ส่วนรวม และหลักสากลมากกว่าการเห็นแก่ตัว 3) ลักษณะมุ่งอนาคต สามารถคาดการณ์ไกลและสามารถควบคุมตนเองให้รอดได้รอดได้อย่างเหมาะสม 4) ความเชื่ออำนาจในตนว่าทำดีได้ดี ทำชั่วจะต้องได้รับโทษ และ 5) แรงจูงใจไม่ล้มถกหรือความมานะบากบั่นฝ่าฟันอุปสรรคจนประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ ลักษณะทางจิตใจ ทั้ง 5 ประการ นี้ ถ้ามีมากในบุคคลใด บุคคลนั้นจะเป็นผู้มีพฤติกรรมของคนดีและคนเก่งอย่างสม่ำเสมอ แต่ถ้าขาดลักษณะหลายประการมากเท่าใด บุคคลนั้นก็จะเป็นผู้ที่ไม่สามารถเป็นคนดีและเก่งได้

นอกจากลักษณะทางจิต 5 ประการ ที่ลำต้นของต้นไม้จริยธรรมแล้ว พฤติกรรมของคนดีและคนเก่ง จะเกิดได้ก็ต่อเมื่อบุคคลมีลักษณะทางจิตที่เป็นพื้นฐานทางจิตใจ 3 ประการ คือ 1) สติปัญญา คือ ความเฉลียวฉลาด เหมาะสมกับอายุ เมื่อเป็นผู้ใหญ่ก็มีความสามารถทางการคิดที่เป็นนามธรรมขั้นสูงได้ 2) ประสบการณ์ทางสังคม หมายถึง การเข้าใจมนุษย์และสังคมรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา และ 3) มีสุขภาพจิตใจดี ซึ่งหมายถึง การมีความวิตกกังวลน้อยหรือในปริมาณที่เหมาะสมกับเหตุการณ์

จากการศึกษาจริยธรรมในทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมนี้จะพบว่า การพัฒนาจริยธรรมของบุคคลนั้น จำเป็นต้องพัฒนาจิตใจที่สำคัญ 8 ประการ ที่ระบุไว้ที่ลำต้นและรากของต้นไม้จริยธรรม ซึ่งเป็นลักษณะทางจิตที่พิสูจน์แล้วว่าเกี่ยวข้องและเป็นสาเหตุของการเกิด และการอนุรักษ์พฤติกรรมที่ดีงามของคนไทย

วิธีการปลูกฝังจริยธรรม

ปัจจุบันการเรียนการสอนมีวิวัฒนาการก้าวหน้าไปเป็นอันมาก นักการศึกษาและนักจิตวิทยาการศึกษายุคใหม่ได้เสนอแนวทางปลูกฝัง และการพัฒนาจริยธรรมในตัวเด็กออกเป็น 4 วิธี (ชัยพร วิชชาวรุฒ, ธีระพร อูวรรณใน 2525)

1. การปลูกฝังค่านิยมด้วยการกระจ่างค่านิยม (Value Clarification ย่อว่า V.C.) ซึ่งมีความหมายตรงกับกระบวนการปลูกฝังจริยธรรมด้วยตนเอง คือ ผู้เรียนจะเรียนรู้และค้นหาคำตอบ พร้อมทั้งเป็นผู้เลือกที่จะปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง ในด้านความเชื่อทัศนคติ พฤติกรรม และความรู้สึกนึกคิดที่แสดงออกมา โดยครูจะเป็นผู้ชี้แนะ หรือจัดการให้มีการชี้แนะอย่างถูกต้อง เหมาะสม เพื่อให้นักเรียนได้ใช้ความรู้สึกนึกคิดของตน พิจารณาเลือกกระทำตามที่ตนตัดสินใจ หรือยึดถือปฏิบัติจนเป็นพฤติกรรมของตนไปในที่สุด

2. การปลูกฝังจริยธรรมด้วยเหตุผล (Moral Reasoning ย่อว่า M.R.) โคลเบอร์ก (Kohlberg) เชื่อว่า จริยธรรมของบุคคลนั้นจะพัฒนาตามระดับ พัฒนาการทางปัญญา ซึ่งผูกพันกับวัยของเด็ก วิธีปลูกฝังจริยธรรม ต้องใช้เหตุผลเป็นหลักสำคัญ เพื่อให้เด็กรู้จักพิจารณา และมีเกณฑ์การตัดสินใจเกี่ยวกับความดี ความชั่ว ความถูกต้อง ความผิด โดยการแลกเปลี่ยนทรรศนะ และการอภิปรายร่วมกันในชั้นเรียน ซึ่งครูจะเป็นผู้คอยชี้แนะ และให้เหตุผลในชั้นสูงกว่าแก่นักเรียน

3. การปลูกฝังจริยธรรมด้วยการปรับพฤติกรรม (Behavior Modification ย่อว่า B.M.) โดยเชื่อว่า พฤติกรรมของคนทั่วไปจะถูกควบคุมโดยเงื่อนไข 2 ประการ ได้แก่ การเสริมแรง และการลงโทษ ดังนั้น ถ้าต้องการปลูกฝังหรือรักษาพฤติกรรมใดที่พึงปรารถนา ก็ให้แรงเสริมแก่ผู้กระทำ เช่น ชมเชย การให้รางวัล การได้รับการยอมรับจากผู้อื่น ฯลฯ แต่ถ้าต้องการลดพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาก็ใช้การลงโทษ เช่น การตำหนิ การภาคทัณฑ์ การงดของรางวัล ฯลฯ ในการปลูกฝังจริยธรรมด้วยการปรับพฤติกรรมนี้ ครูควรใช้เงื่อนไขการเสริมแรงมากกว่าการลงโทษ เพราะอาจจะทำให้เด็กพยายามหลีกเลี่ยงต่อต้าน และลักลอบ ครูจะเป็นผู้สังเกตการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ประเมิน ตลอดจนการปรับปรุงเงื่อนไขต่าง ๆ ซึ่งต้องอาศัยเวลาในการปรับพฤติกรรม เพื่อปลูกฝังจริยธรรมที่ถูกต้อง เหมาะสมแก่นักเรียน

4. การปลูกฝังจริยธรรมด้วยการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning ย่อว่า S.L.) แบนดูรา (Bandura) เชื่อว่าจริยธรรมเป็นความเข้าใจกฎเกณฑ์สำหรับใช้ประเมินความถูกต้องของพฤติกรรม กฎเกณฑ์เหล่านี้ได้จากการเรียนรู้ ซึ่งเกิดขึ้นในตัวบุคคลนั้น เช่น จากประสบการณ์ตรง จากการสังเกต การฟัง การอ่าน แล้วจึงแสดงออกเป็นพฤติกรรม และความเชื่อของบุคคล การปลูกฝังจริยธรรมแบบนี้ ใช้การจัดเงื่อนไขการเสริมแรง และการลงโทษตามวิธี B.M. พร้อมทั้งใช้การอภิปรายตามวิธี M.R. นอกจากนี้มีการจัดประสบการณ์ ทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ มีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาตัดสินใจที่จะเลือกหรือไม่เลือก ประพฤติปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง จากการที่เกิดการเรียนรู้แล้วนั้น

นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการหลายท่านได้เสนอวิธีการปลูกฝังจริยธรรมที่หลากหลายไว้ดังนี้

พระเทพวิสุทธิเมธี (2524) พูดถึงธรรมะในฐานะระบบการศึกษาว่า การให้การศึกษาเพียงพุทธศึกษากับการให้รู้อาชีพนั้น ไม่พอสำหรับการทำความเป็นมนุษย์ จริยศึกษาที่ได้มีการพูดถึงกันยังมีไม่พอที่จะสร้างสันติภาพ ไม่พอที่จะสร้างสันติสุขส่วนบุคคลและส่วนสังคม จะต้องเร่งรัดจัดการศึกษาให้สมบูรณ์ทั้งพุทธศึกษา งานอาชีพและทางวิญญาน จะต้องจัดการศึกษาในฐานะเป็นธรรมหรือจัดธรรมะให้เป็นระบบการศึกษา แล้วมนุษย์ก็จะเป็นมนุษย์ที่มีจิตใจสูง อยู่เหนือปัญหาโดยประการทั้งปวง นั่นคือ การสอนจริยธรรมจะต้องนำหลักคุณธรรมของศาสนามาเป็นหลักยึดให้ได้

สงบ ลักษณะ (2523) ได้กล่าวถึง วิธีการเสริมสร้างคุณสมบัติจริยธรรมว่า ควรใช้วิธีการหลายอย่างมาประกอบกัน คือ

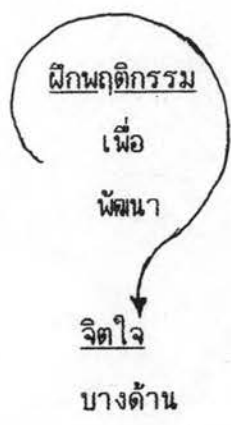
1. การให้ความรู้ความเข้าใจโดยเหตุผล คือ ใช้ปัญญาเป็นเครื่องนำทาง
2. การให้เห็นต้นแบบและให้เลียนแบบ เพื่ออาศัยศรัทธาเป็นเครื่องนำทาง
3. การให้ได้รับประสบการณ์ตรงในการได้คิดค้นหา และพบคำตอบด้วยตนเองได้ปฏิบัติ ได้แสดงบทบาท เป็นการให้การปฏิบัติเป็นเครื่องนำทาง

4. การใช้ทฤษฎีกลุ่มสัมพันธ์ ใช้อิทธิพลของกลุ่มให้เกิดการคล้อยตาม
5. การควบคุมสภาพแวดล้อม เช่น ร่วมกิจกรรมศาสนา การสร้างระเบียบวินัย สำหรับการปฏิบัติที่เด็กและผู้ใหญ่ยอมรับร่วมกัน

พระราชวรมณี (อ้างถึง ในกรมวิชาการ 2523) ได้เสนอหลักการในการสร้างเสริมคุณสมบัตินทางจริยธรรมว่า ในการพิจารณาวิธีสอนและครูผู้สอนจะต้องเริ่มมาจากการศึกษากำเนิดของจริยธรรม ขึ้นตอนของวิธีการสอนจริยธรรม ซึ่งการเกิดนั้นมีทั้งทางวินัย คือ การฝึกหัดเกิดจากแรงเร้าใจในเรื่องอุดมคติ เกิดจากความรู้ความเข้าใจการเกิดของจริยธรรมมีความสัมพันธ์กันทั้งสามด้าน วิธีดำเนินการสร้างเสริมคุณสมบัตินทางจริยธรรมมีสิ่งที่เป็นปัญหา คือ ถ้าจะสอนจริยธรรมให้ได้ผล จะต้องเน้นที่กระบวนการปลูกฝังจริยธรรม นอกจากนั้น ผู้บริหารและครูทุกคนจะต้องมีจริยธรรมด้วย

พนัส หันนาคินทร์ (2522) ได้กล่าวถึงวิธีสอนจริยธรรมว่า การปลูกฝังค่านิยมหรือจริยธรรมใด ๆ ให้แก่นักเรียนนั้น การสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่นักเรียนเป็นสิ่งแรกที่จะต้องกระทำเพื่อการหวังผลอย่างแน่นอนในทางปฏิบัติ องค์ประกอบในการสร้างศรัทธาที่สำคัญที่สุดคือตัวครู เพราะนักเรียนย่อมจะมองเห็นและยึดครูเป็นแบบอย่างในความประพฤติ วิธีการขั้นต่อไป คือ การให้นักเรียนได้รู้หรือเกิดความคิดรวบยอดเกี่ยวกับองค์ประกอบและวิธีการปฏิบัติตัวตามค่านิยมนั้น ๆ จนเกิดเป็นนิสัยถาวร เกิดมีวินัยทางจิตและวินัยทางกายขึ้นในตนเอง

แสง จันทร้งาม (2522) กล่าวถึง การสอนจริยศึกษาว่าเป็นการสอนในเรื่องของจิตใจ ครูผู้สอนจะต้องศึกษาเนื้อหาให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งและใช้วิธีสอนที่จะโน้มน้าวจิตใจให้นักเรียนคล้อยตามโดยให้สัมพันธ์กับพัฒนาการของเด็กในวัยต่าง ๆ การสอนจะต้องเร้าให้นักเรียนเกิดความสนใจ ทั้งในเนื้อหา และการจัดกิจกรรมของครู และมีการสรุปย้ำที่ประทับใจเด็กด้วย ทั้งนี้ บุคคลที่อยู่รอบตัวเด็กก็ต้องประพฤติปฏิบัติ เป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็ก

อายุของผู้รับการฝึก	พัฒนา	
	พฤติกรรม	จิตใจ
0 - 5 ขวบ	80 %	20 %
6 - 8 ขวบ	70 %	30 %
9 - 11 ขวบ	60 %	40 %
13 - 15 ปี	40 %	60 %
16 - 20 ปี	30 %	70 %
ผู้ใหญ่	20 %	80 %

ภาพ 2 ปริมาณการพัฒนาจิตใจ และพฤติกรรมตามอายุ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แหล่งที่มา: ดวงเดือน พันธุนาวัน. เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. 2534, หน้า 7.

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2524) เสนอวิธีการใช้ทฤษฎีตันไม้จริยธรรม ในการปลูกฝังจริยธรรม โดยดำเนินการตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. ใช้ทฤษฎีตันไม้จริยธรรม เป็นกรอบในการกำหนดลักษณะทางจิต และพฤติกรรมที่จำเป็นสำหรับคนดีและคนเก่ง คือ ควรมีลักษณะทั้ง 8 ประการ ในคนที่เป็นผู้ใหญ่แต่ละคนจิตลักษณะ 8 ประการ ในทฤษฎีนี้ เป็นจิตลักษณะที่สำคัญและเป็นแก่นของจิตใจของคนไทย
2. เมื่อทราบว่าคนดีและคนเก่งต้องมีจิตลักษณะ 8 ประการ เพื่อการเกิดพฤติกรรมที่น่าปรารถนาแล้ว ก็นำเยาวชนหรือผู้ใหญ่ที่ควรรับการพัฒนามาพิจารณา โดยอาจทำการวิจัยแบบตรวจอาการว่าเขาเหล่านั้นเดิมมีจิตลักษณะใดบ้างที่เหมาะสม จิตลักษณะใดที่ยังขาดแล้วจึงพัฒนาเฉพาะจิตลักษณะที่ยังขาดไปในผู้ที่ จะรับการพัฒนา
3. ในการพัฒนาจิตลักษณะใดก่อนนั้น ควรเริ่มที่รากของตันไม้จริยธรรม ซึ่งเป็นการสร้างพื้นฐานทางจิตใจเป็นเบื้องต้น ในทฤษฎีตันไม้จริยธรรมได้ระบุปริมาณการพัฒนาจิตใจไว้ โดยการฝึกที่จิตใจโดยตรงนั้นควรทำบ้างเล็กน้อยประมาณ 20 % ของการพัฒนาเด็กเล็ก แล้วค่อย ๆ เพิ่มขึ้นดังในภาพ 2 เมื่ออายุ 12 ปี จึงควรพัฒนาจิตใจในปริมาณเท่าเทียมกับการฝึกพฤติกรรม เมื่ออายุมากขึ้นจนเป็นผู้ใหญ่ควรพัฒนาจิตใจ 80 % และฝึกกระทำเพียง 20 % ในผู้ใหญ่ถ้าจิตใจเปลี่ยนแปลงไป เช่น เกิดความศรัทธาในศาสนาอย่างแรงกล้า จะทำให้พฤติกรรมเปลี่ยนในหลายด้านอย่างพร้อมเพรียงกันได้ในบุคคลนั้น
4. ทฤษฎีตันไม้จริยธรรมจะช่วยบอกว่าผู้ที่เข้ารับการพัฒนานั้น ควรมีความพร้อมจิตใจที่ด้านอะไรบ้าง อะไรบ้าง เมื่อบุคคลนี้มารับการพัฒนาเฉพาะด้านที่ยังขาดอยู่เพียงด้านเดียวหรือน้อยด้าน ก็จะเป็นการเติมให้มีจิตใจที่ครบเครื่องครบองค์ประกอบที่จะส่งผลต่อการเกิดพฤติกรรมที่ต้องการได้

จากข้อคิดของนักวิชาการหลาย ๆ ท่านที่แตกต่างกัน จะเห็นได้ว่า จริยธรรมเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน ซับซ้อน และหลากหลาย ฉะนั้นในการเลือกใช้วิธีใดวิธีหนึ่งไปใช้ในการปลูกฝังและพัฒนาจริยธรรมในตัวเด็ก จึงต้องพิจารณาถึงตัวเด็ก และปัจจัยสภาพแวดล้อมทุกด้านที่อยู่รอบตัวเด็กด้วย

สถาบันที่มีอิทธิพลต่อการสร้างเสริมลักษณะทางจริยธรรม

การสร้างเสริมลักษณะทางจริยธรรมให้เกิดแก่เยาวชนและบุคคลในสังคมนั้น จำเป็นต้องอาศัยสถาบันต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้ (ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์, 2524)

1. สถาบันครอบครัว ได้แก่ บิดา มารดา ผู้ปกครอง ญาติผู้ใหญ่ ตลอดจนสมาชิกอื่น ๆ ในครอบครัว เป็นผู้ทำหน้าที่ปลูกฝังและถ่ายทอดลักษณะทางจริยธรรมให้แก่เด็ก มีงานวิจัยจำนวนมากทั้งในและนอกประเทศ ที่ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูกับลักษณะทางจริยธรรมของเด็ก ซึ่งส่วนใหญ่ปรากฏผลว่า เด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบได้รับความรักมาก จะมีลักษณะทางจริยธรรมสูงกว่าเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบได้รับความรักน้อย เด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบควบคุมมาก จะมีลักษณะเชื่อฟัง สุภาพ เอื้อเฟื้อ แต่มีลักษณะขี้อาย เก็บตัว ใจน้อย และชอบพึ่งพาผู้ใหญ่ ส่วนเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบควบคุมน้อย จะไม่เชื่อฟัง ไม่มีความรับผิดชอบ และขาดสมาธิ ในขณะที่เด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผล จะเป็นเด็กที่ไม่ก้าวร้าว รู้จักผิดชอบชั่วดี และรู้สึกละเอียดใจเมื่อกำผิด

2. กลุ่มเพื่อน มีบทบาทสำคัญไม่น้อยในการสร้างค่านิยมและลักษณะทางจริยธรรม ทั้งที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้นในตัวเด็ก โดยเฉพาะในเด็กที่ย่างเข้าสู่วัยรุ่นนั้น กลุ่มเพื่อนจะมีอิทธิพลมาก ดังที่เฟียเจท์ กล่าวถึง "ขั้นยึดหลักแห่งตน" ในทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเขา ซึ่งตรงกับช่วงที่เด็กมีอายุระหว่าง 11-15 ปีว่า ในขั้นที่การพัฒนาทางสติปัญญา และประสบการณ์จากการมีบทบาทในกลุ่มเพื่อน จะทำให้เด็กรู้จักคิดก่อนตัดสินใจ และรู้จักตั้งกฎเกณฑ์เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ ส่วนโคลเบอร์กก็กล่าวไว้ในขั้นที่ 3 ของ "จริยธรรมระดับกฎเกณฑ์" ซึ่งจะเกิดในช่วงที่คนมีอายุประมาณ 10-13 ปีว่า แรงจูงใจที่จะมีผลต่อพฤติกรรมของคนในขั้นนี้ก็คือ การได้เป็นที่ยอมรับของผู้อื่น โดยเฉพาะกลุ่มคนที่ตนเองเกี่ยวข้องด้วย ซึ่งกลุ่มคนที่คนในวัยนี้เกี่ยวข้องด้วยมากที่สุดก็คงจะได้แก่กลุ่มเพื่อนนั่นเอง

3. สถาบันศาสนา สถาบันนี้ มักมีความผูกพันกับคนในสังคม นับแต่เกิดจนตาย โดยเหตุที่การนับถือศาสนาเป็นค่านิยมที่สำคัญของสังคมเกือบทุกสังคม และตามธรรมชาติของมนุษย์ทุกคนก็ต้องการมีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ โดยเฉพาะในยามที่เกิดความทุกข์อยู่แล้ว ดังนั้น

คนทุกคนจึงมักเลือกนับถือศาสนาใดศาสนาหนึ่ง การรับเอาหลักธรรมในศาสนามาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดี การประกอบกิจกรรม ตลอดจนพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนาก็ดี มักจะทำให้คนเราเกิดมโนทัศน์ทางจริยธรรมในด้านต่าง ๆ

4. สื่อมวลชน สื่อมวลชนทุกรูปแบบ อาทิเช่น วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ บทเพลง หนังสือพิมพ์ และสิ่งพิมพ์ประเภทอื่น ๆ ล้วนมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนในสังคม โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนมาก ซึ่งหากจะอธิบายตามทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา สื่อมวลชนมีบทบาทในการสร้างเสริมลักษณะทางจริยธรรมให้กับคนเราได้โดยการเรียนรู้ผ่านตัวแบบใน 2 ประเภท คือ ตัวแบบสัญลักษณ์จากภาพยนตร์และโทรทัศน์ และตัวแบบที่ปรากฏในสิ่งพิมพ์ประเภทต่าง ๆ

5. สถาบันการศึกษา เป็นแหล่งที่มีหน้าที่โดยตรงในการให้ความรู้ ทั้งในด้านพุทธิศึกษาและจริยศึกษาแก่เด็กและเยาวชนในวัยเรียน โดยสถาบันการศึกษาอาจจัดวิชาจริยศึกษาขึ้นเป็นวิชาหนึ่งในหลักสูตร หรืออาจส่งเสริมให้ครูทุกคนพยายามสอดแทรกจริยศึกษาในการสอนวิชาต่าง ๆ เพื่อมุ่งสร้างเสริมลักษณะทางจริยธรรมให้พัฒนาขึ้นในตัวผู้เรียนอย่างจริงจัง สำหรับประเทศไทย กระทรวงศึกษาธิการได้มีการกำหนดแนวทางในการจัดจริยศึกษาสำหรับสถาบันการศึกษาในทุกระดับ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้การศึกษาได้มีส่วนช่วยสร้างเสริมความรู้และทัศนคติเชิงจริยธรรมแก่เยาวชน

จะเห็นว่าสถาบันต่าง ๆ ที่กล่าวมา โดยหลักการแล้วมีหน้าที่สำคัญในการถ่ายทอดค่านิยมทางจริยธรรมแก่เยาวชนและบุคคลในสังคมเท่าเทียมกัน แต่ในทางปฏิบัติเมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปสู่สภาพที่ซับซ้อนมากขึ้น บุคคลก็คลายความผูกพันกับสถาบันครอบครัวและศาสนา กลุ่มเพื่อนและสื่อมวลชน แม้จะมีอิทธิพลมาก แต่มักจะตกเป็นเครื่องมือของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ที่นิยมความพึงเพื่อ สู้ร่ำรวย (อำนาจ ทะพงค์แก และชยันต์ วรรณะภูทิ, 2522) สถาบันการศึกษาจึงถูกคาดหวังว่าจะเป็นสถาบันที่ปลูกฝังจริยธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด ในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา กระแสคลื่นแห่งความต้องการที่จะให้โรงเรียนมุ่งพัฒนาจิตใจของเยาวชนมีมากขึ้น กรมสามัญศึกษา ซึ่งมีส่วนรับผิดชอบในการศึกษาส่วนหนึ่ง จึงมีบทบาทที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาผู้เรียนให้มีทั้งความรู้ความสามารถและคุณธรรม จริยธรรม

ความสำคัญของการมัธยมศึกษา

จากแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 ได้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่าการศึกษาระดับมัธยมศึกษาเป็นการศึกษาหลังระดับประถมศึกษา มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ทางวิชาการ และวิชาชีพที่เหมาะสมกับวัย ความต้องการ ความสนใจและความถนัด เพื่อให้แต่ละบุคคลเข้าใจและรู้จักเลือกอาชีพที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองและสังคม ดังนั้น การศึกษาระดับมัธยมศึกษา จัดว่าเป็นการศึกษาที่สำคัญยิ่งต่อเยาวชนของชาติ เนื่องจากนักเรียนในระดับนี้ อยู่ในภาวะที่เข้าสู่ความเป็นหนุ่มสาว มีกำลังร่างกายแข็งแรง มีความเจริญและพัฒนาการทางสมองสูง เกือบถึงขีดสุด พร้อมทั้งจะเป็นกำลังอันสำคัญของชาติในระยะ เวลาอีกไม่นานนัก (พนัส หันนาคินทร์, 2521) ดังนั้น ความรู้ที่เยาวชนได้รับในระดับมัธยมศึกษา ทั้งในด้านความรู้ทางวิชาการ ทักษะวิชาชีพ และค่านิยมเชิงจริยธรรม จึงย่อมมีอิทธิพลต่อการวางแผนชีวิตในอนาคตของเยาวชน

ในระยะ 2-3 ปีที่ผ่านมา ประเทศไทยมีแนวโน้มที่จะพัฒนาประเทศจากประเทศเกษตรกรรมไปสู่ประเทศอุตสาหกรรม หรืออุตสาหกรรมเกษตร ซึ่งมีผลกระทบต่อการศึกษาของชาติในหลายเรื่อง อาทิเช่น การเตรียมกำลังคนเพื่อเข้าสู่แรงงานในอุตสาหกรรม การเตรียมผู้เรียนให้พร้อมทั้งในด้านเจตคติ ความรู้ และทักษะเบื้องต้นเพื่อการประกอบอาชีพ การปลูกฝังวัฒนธรรม จริยธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีอันดีงามให้แก่เยาวชน และปัญหาความเหลื่อมล้ำในด้านเศรษฐกิจและสังคม การมัธยมศึกษาจึงต้องปรับแนวดำเนินการเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

กรมสามัญศึกษา ได้ตระหนักถึงบทบาทและภารกิจอันสำคัญของการมัธยมศึกษา โดยในปี พ.ศ.2531 ได้ออกประกาศของกรมสามัญศึกษา เรื่องทิศทางการและจุดเน้นในการจัดการศึกษาของกรมสามัญศึกษา เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาของกรมสามัญศึกษา อีกทั้งวางนโยบายมุ่งเน้นการพัฒนาการศึกษาทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ สำหรับด้านคุณภาพนั้นมุ่งปรับปรุงในด้าน การพัฒนาการเรียนการสอน การส่งเสริมศีลธรรม คุณธรรม และค่านิยมที่ดีงาม รวมทั้งการส่งเสริม สนับสนุนให้นักเรียนได้เรียนรู้ รู้จักคิดวิเคราะห์ปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาของสังคม สามารถปรับตัวและพัฒนาตนเอง ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่กำลังเปลี่ยนแปลงได้ เป็นต้น (เอกสารสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการพัฒนาการศึกษา กรมสามัญศึกษา, 2534)

ทิศทางและจุดเน้นในการจัดการศึกษาของกรมสามัญศึกษา

ในปี พ.ศ. 2531 กรมสามัญศึกษาได้ประกาศถึงทิศทางและจุดเน้นในการจัดการศึกษาของกรมสามัญศึกษา เพื่อให้บุคคลในสังกัดกรมสามัญศึกษา หน่วยงาน และผู้ที่เกี่ยวข้องได้ทราบแนวทางของกรมสามัญศึกษา เพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติงาน และประสานงานให้สอดคล้องซึ่งกันและกัน

ทิศทางในการจัดการศึกษาของกรมสามัญศึกษา (อ้างถึงใน โกวิท วรพินันต์, อธิปไตยกรมสามัญศึกษา, 2531) มีดังนี้

1) กรมสามัญศึกษา เชื่อว่า นักเรียนเป็นหัวใจของการจัดการศึกษา การมัธยมศึกษาเป็นการศึกษาหลังจากการประถมศึกษา เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานของประชาชน (สามัญชน คนธรรมดาทั่ว ๆ ไป) ซึ่งจะเป็นบุคคลส่วนใหญ่ของประเทศ มุ่งให้นักเรียนได้พัฒนาให้มีความรู้ ความสามารถตามหลักสูตร และให้การเรียนการสอนสอดคล้องกับความต้องการของนักเรียนและท้องถิ่นตามที่หลักสูตร เปิดโอกาสไว้ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ให้นักเรียนเป็นคนคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาได้ ให้เป็นคนร่าเริงแจ่มใส มีวินัย มีความรับผิดชอบ มีความกตัญญู ชยัน ประหยัด เห็นช่องทางในการประกอบอาชีพ สามารถทำงานเป็นกลุ่ม เป็นหมู่คณะ มีความสามารถในการประกอบอาชีพ พึ่งตนเองได้ และสามารถมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

2) กรมสามัญศึกษา เชื่อว่า บรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่ดีของโรงเรียนจะมีส่วนในการเสริมสร้างความคิด จิตใจ และคุณธรรมต่าง ๆ อันพึงประสงค์ได้ มีผู้กล่าวว่า ครูอาจแบ่งเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 2 ประเภท คือ ครูพูดได้ และครูที่พูดไม่ได้ ครูพูดได้เป็นที่รู้จักกันดี และได้รับการยกย่องและยอมรับกันว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง แต่ครูพูดไม่ได้มักได้รับการกล่าวถึงน้อย บรรยากาศและสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนถือว่าเป็นครูที่พูดไม่ได้ เชื่อว่าโรงเรียนที่สะอาด ร่มรื่น เรียบง่าย สดชื่น สงบ มีชีวิตชีวา วัสดุอาคารสถานที่ได้รับการดูแล ความเป็นปัจจุบัน พร้อมทั้งจะให้ครูและนักเรียนได้ใช้ตลอดเวลา ย่อมจะทำให้ครูและนักเรียนได้รับอิทธิพล ทำให้เป็นคนละเอียดอ่อน จิตใจแจ่มใส รักสวยรักงาม รักความสะอาด รักความสงบเรียบง่าย และรักความร่มรื่นไปด้วย ถือว่าคุณธรรมต่าง ๆ อันพึงประสงค์ตามหลักสูตร อันจะเกิดขึ้นในตัวนักเรียน โดยครูประเภทพูดไม่ได้นี้เป็นอย่างมาก จึงเห็นเป็น

การสมควรถที่โรงเรียนจะต้องพยายามจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนเพื่อประโยชน์ในการที่เด็กจะได้พัฒนาให้เต็มความรู้ความสามารถ

3) กรมสามัญศึกษา เชื่อว่า โรงเรียนที่ดีจะต้องไม่แตกแยกจากชุมชน ฉะนั้นโรงเรียนจึงต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนา ร่วมคิด และ/หรือร่วมแก้ปัญหาของชุมชนด้วย และโรงเรียนควรจะใช้ทรัพยากรของชุมชน การเรียนการสอนในหลายเรื่องควรใช้ชุมชนเป็นห้องเรียน และในหลายกรณี ควรเชิญผู้รู้ในเรื่องต่าง ๆ ของชุมชน ให้ความรู้แก่นักเรียน และร่วมในการพัฒนาการเรียน การสอนของโรงเรียนด้วย

4) กรมสามัญศึกษา เชื่อว่า การร่วมคิด ร่วมให้คำปรึกษาแนะนำ ยืนยันความถูกต้อง และให้การสนับสนุนทั้งด้านความคิด ทรัพยากร ช่วยเผยแพร่ผลงาน ตลอดจนส่งเสริมให้มีสวัสดิการ จะทำให้ผู้บริหารโรงเรียน ครู-อาจารย์ และนักเรียนมีขวัญ กำลังใจ อันจะทำให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพสูง จึงมุ่งให้มีการ นิเทศติดตามผล การสนับสนุนให้ครูผู้บริหาร และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนและกิจการของโรงเรียน ได้รับการนิเทศ การสนับสนุน ดูแล ซึ่งกันและกันให้เต็มความสามารถ

สำหรับจุดเน้นในการจัดการศึกษาของกรมสามัญศึกษามีดังนี้

1. มุ่งเน้นคุณธรรมของนักเรียนด้านความซื่อสัตย์ ประหยัด ซื่อสัตย์ กตัญญู ความรับผิดชอบ การพึ่งตนเอง และความมีวินัย โดยให้มีการจัดกิจกรรมจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในการดำรงชีวิต โดยเฉพาะชีวิตความเป็นอยู่ภายในโรงเรียนให้เอื้อต่อการเสริมสร้างคุณธรรมดังกล่าว

2. มุ่งเน้นให้นักเรียนสามารถประกอบอาชีพ มีรายได้ระหว่างเรียนตามสภาพเวลา กำลังและความสามารถ โดยผ่านกิจกรรมสหกรณ์ หรือการร่วมกลุ่มประกอบอาชีพ อิสระตามความเหมาะสม

3. มุ่งส่งเสริมการเรียนรู้ทางวิทยาศาสตร์ และการใช้เทคโนโลยีตามความเหมาะสมกับการดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบัน และเป็นพื้นฐานสำหรับนักเรียนจำนวนหนึ่งในการที่จะพัฒนาเพื่อรับการศึกษาาระดับสูง เป็นกำลังสำคัญของบ้านเมืองในด้านที่ต้องใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีระดับสูงต่อไป

4. มุ่งส่งเสริมการดนตรี กีฬา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ทั้งในด้านความเข้าใจ ในแนวความคิด กิจกรรม และการเสริมสร้างบรรยากาศ สิ่งแวดล้อม เพื่อให้ประสานกลมกลืน เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต

จากความสำคัญของการมัธยมศึกษาดังกล่าว ประกอบกับสภาพแวดล้อมทางสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป และตามประกาศทิศทางและจุดเน้นในการจัดการศึกษาของกรมสามัญศึกษา ย่อมต้องส่งผลกระทบต่อสาระของหลักสูตรซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการจัดการศึกษา ในปี พ.ศ. 2532 กระทรวงศึกษาธิการ จึงได้ดำเนินการปรับปรุงหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) เพื่อแก้ไขข้อบกพร่องที่พบจากการศึกษาวิจัย ติดตาม และประเมินผลการใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 ซึ่งพบว่า การเรียนการสอนมุ่งเนื้อหาสาระที่เป็นทฤษฎีเป็นสำคัญ การเรียนของนักเรียนจึงมีส่วนเกี่ยวข้องกับสอดคล้องกับชีวิต สภาพเศรษฐกิจและสังคมของแต่ละท้องถิ่นน้อยมาก อีกทั้งไม่ได้ส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักคิดแก้ปัญหา มีทักษะในการทำงานและมีค่านิยมที่ดีงาม ผลการเรียนที่เกิดขึ้นกับนักเรียนก็คือ นักเรียนต้องท่องจำความรู้เนื้อหาสาระมากมาย และลืมไปในที่สุด หรือกลายเป็นเนื้อหาสาระที่ล้าสมัยไม่ตรงกับสภาพความเป็นจริงปัจจุบัน นักเรียนไม่ได้รับการพัฒนาทักษะความสามารถในการพัฒนาชีวิต เศรษฐกิจและสังคมให้ทันกับเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว สลับซับซ้อนในสภาพปัจจุบัน อีกทั้งไม่ได้รับการส่งเสริมให้มีการพัฒนาความสามารถ ความถนัดของแต่ละบุคคล ถึงขีดความสามารถสูงสุดตามศักยภาพที่มีอยู่ (หลักการของหลักสูตรประถมศึกษา และมัธยมศึกษา ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2533, กรมวิชาการ, 2533) ฉะนั้นในการปรับปรุงหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) จึงมุ่งหวังที่จะแก้ไขข้อบกพร่องดังกล่าว ซึ่งสาระของหลักสูตรมีดังนี้

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง 2533)

หลักการ

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย มีหลักการดังนี้

1. เป็นการศึกษาเพื่อเพิ่มความรู้และทักษะเฉพาะด้านที่สามารถนำไปประกอบอาชีพให้สอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจและสังคม
2. เป็นการศึกษาที่สนองต่อการพัฒนาอาชีพในท้องถิ่น หรือการศึกษาต่อ
3. เป็นการศึกษาที่ส่งเสริมการนำกระบวนการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เหมาะสมไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ท้องถิ่น และประชาชาติ

จุดหมาย

การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนพัฒนาคุณภาพชีวิต และให้สามารถทำประโยชน์ให้กับสังคมตามบทบาทและหน้าที่ของตนในฐานะพลเมืองดี ตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดยให้ผู้เรียนได้พัฒนาเชาวน์ปัญญา มีความรู้ และทักษะเฉพาะด้านตามศักยภาพ เห็นช่องทางในการประกอบอาชีพ ร่วมพัฒนาสังคมด้วยแนวทางและวิธีการใหม่ ๆ และบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม

ในการจัดการศึกษาตามหลักสูตรนี้ จะต้องมุ่งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะดังต่อไปนี้

1. มีความรู้และทักษะในวิชาสามัญเฉพาะด้าน
2. มีความรู้เกี่ยวกับวิทยาการและเทคโนโลยีต่าง ๆ
3. สามารถเป็นผู้นำ และเป็นผู้ให้บริการชุมชนเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยทั้งส่วนบุคคลและส่วนรวม
4. สามารถวางแผนแก้ปัญหาในชุมชนของตน
5. มีความภูมิใจในความเป็นไทย เสียสละเพื่อส่วนรวม ให้ความช่วยเหลือผู้อื่นอย่างเท่าเทียมกัน
6. มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และสามารถนำแนวทางหรือวิธีการใหม่ ๆ ไปใช้ในการพัฒนาชุมชนของตน

7. มีเจตคติที่ดีต่ออาชีพ และเห็นช่องทางในการประกอบอาชีพ
8. มีนิสัยรักการทำงาน เต็มใจในการทำงานร่วมกับผู้อื่น และมีทักษะในการจัดการ
9. เข้าใจสภาพและการเปลี่ยนแปลงของสังคมในประเทศและในโลก มุ่งมั่นในการพัฒนาประเทศตามบทบาทและหน้าที่ของตน ตลอดจนอนุรักษ์และเสริมสร้างทรัพยากร ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของประเทศ

โครงสร้าง

1. วิชาบังคับ จำนวน 30 หน่วยการเรียนรู้ ได้แก่ รายวิชาต่อไปนี้
 - 1.1 วิชาบังคับแกน จำนวน 15 หน่วยการเรียนรู้

ภาษาไทย	6 หน่วยการเรียนรู้
สังคมศึกษา	6 หน่วยการเรียนรู้
พลานามัย	3 หน่วยการเรียนรู้
 - 1.2 วิชาบังคับเลือก จำนวน 15 หน่วยการเรียนรู้

พลานามัย	3 หน่วยการเรียนรู้
วิทยาศาสตร์	6 หน่วยการเรียนรู้
พื้นฐานวิชาอาชีพ	6 หน่วยการเรียนรู้
2. วิชาเลือกเสรี เลือกเรียนอย่างน้อยจำนวน 45 หน่วยการเรียนรู้ ให้เลือกจากรายวิชาในกลุ่มวิชาต่าง ๆ ต่อไปนี้
 - 2.1 กลุ่มวิชาภาษา

ภาษาไทย
ภาษาต่างประเทศ
 - 2.2 กลุ่มวิชาสังคมศึกษา
 - 2.3 กลุ่มวิชาพัฒนาบุคลิกภาพ

พลานามัย
ศิลปะ

2.4 กลุ่มวิชาวิทยาศาสตร์-คณิตศาสตร์

วิทยาศาสตร์

คณิตศาสตร์

2.5 กลุ่มวิชาอาชีพ

3. กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมต่อไปนี้

3.1 กิจกรรมตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการจัดกิจกรรมในสถานศึกษา สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ.2532 จำนวน 1 คาบต่อสัปดาห์ ต่อภาค

3.2 กิจกรรมแนะแนว และหรือกิจกรรมแก้ปัญหา และหรือกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้ จำนวน 2 คาบต่อสัปดาห์ ต่อภาค

3.3 กิจกรรมอิสระของผู้เรียน

หมายเหตุ

การเลือกเรียนรายวิชาเลือกเสรีของผู้เรียนที่นับถือศาสนาพุทธ จะต้องเลือกเรียนรายวิชาพระพุทธศาสนา ในกลุ่มวิชาสังคมศึกษา ภาคเรียนละ 1 รายวิชา ตลอด 3 ปี

ศูนย์วิทยพัชรากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตาราง ประกอบโครงสร้างหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง
พ.ศ. 2533)

วิชา	ชั้น ม.4-ม.6		
	จำนวนหน่วยการเรียนรู้		
	บังคับ		เลือกเสรี
	แกน	เลือก	
1. ภาษาไทย	6	-	เลือกเรียนรายวิชาต่าง ๆ อีก
2. สังคมศึกษา	6	-	อย่างน้อย 45 หน่วยการเรียนรู้
3. พละนามัย	3	3	(ผู้เรียนที่นับถือศาสนาพุทธ
4. วิทยาศาสตร์	-	6	ทุกคนจะต้องเลือกเรียนราย
5. พื้นฐานวิชาอาชีพ	-	6	วิชาพระพุทธศาสนา ภาคเรียน
6. คณิตศาสตร์	-	-	ละ 1 รายวิชา ตลอด 3 ปี)
7. ภาษาต่างประเทศ	-	-	
8. ศิลปะ	-	-	
9. อาชีพ	-	-	
	15	15	
รวมจำนวนหน่วยการเรียนรู้	30		

วิชา	ชั้น ม.4-ม.6		
	จำนวนหน่วยการเรียนรู้		
	บังคับ		เลือกเสรี
	แกน	เลือก	
<u>กิจกรรม</u> 1. กิจกรรมตามระเบียบกระทรวง ศึกษาธิการ ว่าด้วยการจัด กิจกรรมในสถานศึกษา สังกัด กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ.2532 2. กิจกรรมแนะแนว และหรือ กิจกรรมแก้ปัญหา และหรือ กิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้ 3. กิจกรรมอิสระของผู้เรียน			1 คาบ/สัปดาห์/ภาค 2 คาบ/สัปดาห์/ภาค

ศูนย์ทรัพยากรฯ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวดำเนินการ

เพื่อให้การจัดการศึกษาตามหลักสูตรนี้ ประสบความสำเร็จตามจุดหมายข้างต้น จึงกำหนดแนวดำเนินการไว้ ดังนี้

1. จัดให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนอย่างกว้างขวางตามความถนัดและความสนใจ
2. จัดให้ผู้เรียนได้ศึกษาสถานแวดล้อม และความต้องการของท้องถิ่นในด้านต่างๆ
3. จัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้ทดลองใช้วิธีการใหม่ ๆ อยู่เสมอ
4. จัดประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ให้ผู้เรียนเห็นช่องทางในการ

ประกอบอาชีพ

5. ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างเต็มความสามารถ ได้มีโอกาสหาความรู้ และทักษะจากแหล่งวิทยาการ สถานประกอบการ และสถานประกอบอาชีพอิสระ

6. จัดให้มีการศึกษา ติดตาม และแก้ไขข้อบกพร่องของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง

7. ในการจัดการเรียนการสอน ให้ใช้วิธีผสมผสานให้ความรู้กับการปฏิบัติจริง โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการคิดอย่างมีเหตุผล และกระบวนการกลุ่ม

8. ให้ท้องถิ่นจัดทำรายวิชาที่สนองความต้องการของท้องถิ่น และรายวิชาที่ส่งเสริมการพัฒนาอาชีพ

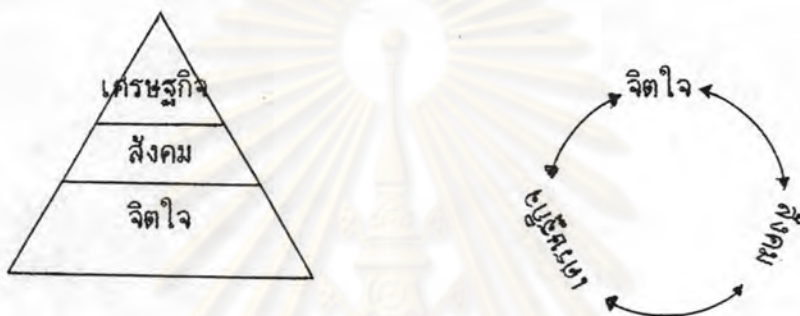
9. ในการจัดการเรียนการสอน และกิจกรรมต่าง ๆ ให้สอดแทรกการเสริมค่านิยมและการพัฒนาจริยธรรมอย่างสม่ำเสมอ

10. ในการเสริมสร้างค่านิยมที่ระบุไว้ในจุดหมาย ต้องปลูกฝังค่านิยมพื้นฐาน เช่น ซื่อสัตย์ ประหยัด อดทน มีวินัย รับผิดชอบ ฯลฯ ควบคู่ไปด้วย

ความสัมพันธ์ระหว่างจริยธรรมกับหลักสูตร

สถาบันการศึกษาเป็นสถาบันที่มีบทบาทสำคัญอย่างมาก ในการพัฒนาจริยธรรมของเยาวชน ถึงแม้จะเป็นที่ยอมรับว่า การเรียนรู้ทางจริยธรรมของเด็กและเยาวชน มิได้ถูกจำกัดอยู่แต่สิ่งที่สอนในโรงเรียนเท่านั้น แต่ยังต้องอาศัยการเรียนรู้ การปลูกฝังจากสถาบันต่าง ๆ เช่น สถาบันครอบครัว กลุ่มเพื่อน สถาบันศาสนา และสื่อมวลชน แต่ทว่าสถาบันการศึกษา ยังคงเป็นสถาบันที่ได้รับความศรัทธา ว่าจะ เป็นแหล่งปลูกฝังจริยธรรมให้แก่เยาวชนได้ดีที่สุด

จากภาระและหน้าที่ดังกล่าวอันเป็นที่ยอมรับว่า การศึกษาควรเป็นการพัฒนาให้ผู้เรียนมีทั้งความรู้ คุณธรรม และจริยธรรม เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติสืบไปในอนาคต ซึ่งเป้าหมายหลักของการพัฒนาประเทศโดยทั่วไป จะประกอบด้วยการพัฒนาพื้นฐาน 3 อย่าง คือ พัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และจิตใจ หากจะเขียนเป็นรูปสามเหลี่ยมฐานนั้น คือ จิตใจ ข้างบนเป็นสังคม ส่วนบนเป็นเศรษฐกิจ หรือหากจะเขียนเป็นวงกลมก็หมายความว่า ไม่ว่าจะเริ่มที่ไหนก็จะกลับหมุนวนมาพบจุดเริ่มต้นอีก (นิพนธ์ คันธเสวี, 2530)

เมื่อสังคมได้รับการพัฒนา วัตถุต่าง ๆ ก็จะพัฒนาตามไปด้วย จากวัตถุซึ่งให้ความสะดวกสบายก็ทำให้กลับไปสู่การพัฒนาจิตใจอีก จิตใจเมื่อได้รับการพัฒนาดีขึ้น จะทำให้สังคมเกิดความร่วมมือร่วมใจ สามัคคีปรองดองกัน จะสามารถพัฒนาเศรษฐกิจให้มั่นคงต่อไป ถ้าไม่เช่นนั้นแล้วการพัฒนาก็จะล้มเหลวตรงที่ว่า เมื่อมีวัตถุ มีความสะดวกสบายแล้วก็ลืมตัว ลืมตน ต่างคนต่างอยู่ ทำให้เกิดปัญหาสังคมตามมาเช่นทุกวันนี้

ฉะนั้น ในการให้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการสร้างเสริมคุณลักษณะทางจริยธรรม แก่บุคคลในสังคม จึงต้องใช้หลักสูตร เป็นแม่บทในการจัดจรรยาศึกษาขึ้นในโรงเรียน ซึ่งบางประเทศใช้หลักธรรมทางศาสนาเป็นพื้นฐานให้นักเรียนเรียน เช่น ประเทศบังคลาเทศ ใช้คำสอนในพระคัมภีร์อันกรอ่านเป็นแม่บทในการสอนจริยศึกษา บางประเทศใช้กฎหมาย หรืออุดมการณ์ของรัฐมาใช้เป็นแนวทาง เช่น อินโดนีเซีย จัดจรรยาศึกษาตามหลักปัญจศีลา (Pancasila) ซึ่งเป็นกฎหมายของประเทศ ประเทศเกาหลีใต้ ใช้หลักการ แซมมวล อุนดอง (Saemaul Undog) อันเป็นอุดมการณ์ของชาติมาเป็นพื้นฐาน และประเทศญี่ปุ่นจะมีการสอน ลัทธิ บุชิดอ ในเรื่องของวิญญาณ ร่างกาย จิตใจ คุณธรรม และความกล้าหาญ เป็นต้น (กิริติ ศรีวิเชียร, 2524)

จริยธรรมกับหลักสูตรจึงเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์คู่กันมาโดยตลอด การจัดการศึกษาของไทยเกี่ยวกับเนื้อหาสาระของวิชาจริยศึกษานั้น กระทรวงศึกษาธิการ ใช้หลักกรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นพื้นฐานให้นักเรียนเรียน โดยจัดในรูปของวิชาเอกเทศ และปลูกฝังสร้างเสริมคุณลักษณะทางจริยธรรมในรูปของกิจกรรมเสริมหลักสูตร เช่น ลูกเสือ ยุวกาชาด เนตรนารี การรักษาดินแดน ชุมนุมพุทธศาสนา ฯลฯ โดยเน้นให้นักเรียน ได้กระทำกิจกรรมตามหลักการ วิธีการของกิจกรรมเสริมหลักสูตรเหล่านั้น และให้มีผลต่อการสร้างคุณธรรมและค่านิยมตามความเหมาะสม (กรมสามัญศึกษา, 2531)

นอกจากการจัดการศึกษาของไทยเกี่ยวกับจริยศึกษาจะทำให้รูปของวิชาเอกเทศ และกิจกรรมเสริมหลักสูตร แล้วยังทำในรูปของหลักสูตรแฝงอีกด้วย

กิริติ ศรีวิเชียร (2524) กล่าวว่า หลักสูตรแฝง หมายถึง ประสบการณ์ใด ๆ ก็ตามที่โรงเรียนจงใจจัดให้แก่เด็กโดยที่เด็กไม่ทันได้ตระหนักถึงผลของมันว่า มีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทิศทางที่พึงประสงค์ได้ นอกจากนี้ หลักสูตรแฝงยังรวมความถึงประสบการณ์ใด ๆ ก็ตามที่เด็กได้รับในโรงเรียน โดยที่ครูเองก็ไม่ได้ตั้งใจจะให้ แต่มีผลช่วยทำให้พฤติกรรมของเด็กเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่พึงประสงค์ได้

การจัดจริยศึกษาในรูปของหลักสูตรแฝง อาจทำได้โดยการกำหนดปรัชญาของโรงเรียนหรือจุดมุ่งหมายของโรงเรียน ว่าในการให้การศึกษาแก่เด็กนั้น โรงเรียนมีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างเด็กให้ออกไปมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์อย่างไรบ้าง รวมทั้งการกำหนดระเบียบของโรงเรียนในส่วนต่าง ๆ ตามหลักจริยธรรม และดำเนินการให้นักเรียนถือปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ

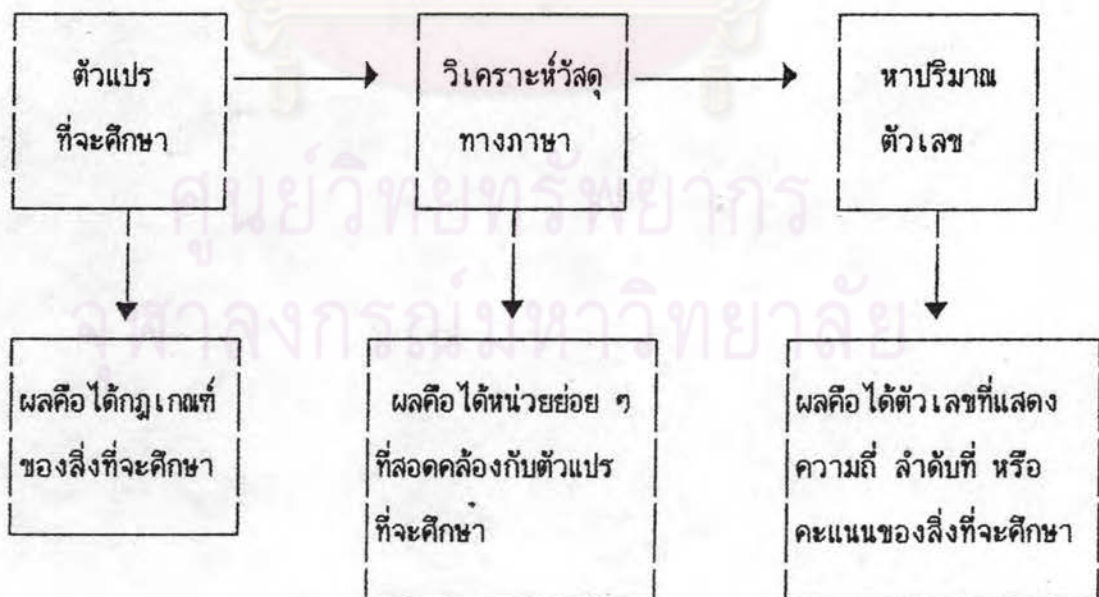
การปลูกฝังจริยธรรมเป็นกระบวนการที่ค่อนข้างจะซับซ้อนและละเอียดอ่อน เพราะจุดมุ่งหมายมิได้เพียงแต่การให้นักเรียนมีความรู้ทางจริยธรรมว่าอะไรถูก อะไรไม่ถูกเท่านั้น หากแต่จะต้องให้นักเรียนเกิดเจตคติเชิงจริยธรรม สามารถให้เหตุผลเชิงจริยธรรมในการกระทำของตนเอง ไปจนถึงเกิดพฤติกรรมเชิงจริยธรรมอย่างแท้จริง ซึ่งคงจะต้องใช้หลักสูตรเป็นกรอบความคิดในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ และพัฒนาให้ต่อเนื่องกัน เป็นระบบในทุกระดับการศึกษา เพื่อให้เด็กเกิดคุณลักษณะทางจริยธรรมที่แท้จริง

การวิเคราะห์เนื้อหา และแบบเรียน

1. การวิเคราะห์เนื้อหา

เบอร์นาร์ด เบอเรลสัน (Bernard Berelson, 1952) กล่าวว่า การวิเคราะห์เนื้อหา หมายถึงเทคนิคการวิจัย สำหรับพรรณาสาระหรือแนวคิดที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหาของสื่อสารมวลชนที่มีความเป็นปรนัย มีความเป็นระบบและสามารถวัดปริมาณเป็นตัวเลขได้

สงบ สักขะ (2526) กล่าวว่า การวิเคราะห์เนื้อหา คือ การใช้เทคนิควิธีแบบหนึ่ง ที่ใช้เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงปริมาณ ตัวเลข ออกมาจากเนื้อหาใจความของวัสดุต่างๆ ที่เป็นสื่อความหมายของภาษา เช่น หนังสือ บทความ บันทึกการประชุม บันทึกการสัมภาษณ์ คำโฆษณาบทละคร โดยเทคนิควิธีนี้ วัสดุที่เป็นสื่อความหมายทางภาษา จะถูกอ่าน ศึกษา วิเคราะห์อย่างมีระบบ ด้วยวิธีเชิงปรนัยให้ออกมาเป็นสิ่งที่วัดได้ในเชิงปริมาณ โดยอาศัยตัวแปรที่ต้องการจะศึกษาเป็นหลัก ดังนั้น การวิเคราะห์เนื้อหา อาจกล่าวได้ว่าเป็นการใช้เทคนิคที่เกี่ยวกับขั้นตอน 3 ขั้นตอน ดังแผนผัง

วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา

บุญเรือง เนียมหอม (2529) กล่าวถึงการวิเคราะห์เนื้อหาไว้พอสรุปได้ว่าการวิเคราะห์เนื้อหา เป็นการวิจัยชนิดหนึ่งที่ศึกษาข้อมูลจากข่าวสารหรือเอกสาร เพื่อวัดความรู้ข้อคิดเห็น หรือข้อมูลข่าวสารที่ต้องการศึกษานั้น ๆ ว่ามีแนวโน้มไปทางใด มีปริมาณมากน้อยเพียงใด วิธีวัดต้องสร้างเกณฑ์การวิเคราะห์ตามเนื้อหาที่ต้องการวัดหรือศึกษา นำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจ ต่อจากนั้นนำเกณฑ์มาให้คำจำกัดความที่ชัดเจน ขึ้นต่อไปอ่านพิจารณาข่าวสาร หรือ เอกสารที่ต้องการวิเคราะห์ว่ามีข้อความใดบ้าง มีเนื้อหาตรงกับเกณฑ์ที่กำหนด แสดงความถี่ที่เนื้อหานั้น ๆ ปรากฏลงในตารางวิเคราะห์ และเพื่อขจัดความคลาดเคลื่อน ให้ผู้อื่นใช้เกณฑ์การวิเคราะห์ดังกล่าวนี้ วิเคราะห์ข่าวสาร หรือเอกสารในตอนเดียวกัน เพื่อตรวจดูว่าตรงกันหรือไม่ ขึ้นตอนสุดท้ายอาจแสดงจำนวนร้อยละตามความถี่ของเนื้อหาที่ปรากฏในข่าวสารหรือเอกสารนั้น ๆ

เคอร์ลิงเจอร์ (Kerlinger, 1973) ได้กล่าวถึงวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาว่า จะต้องเริ่มต้นจากการตั้งวัตถุประสงค์ให้ชัดเจน กำหนดเนื้อหาที่จะนำมาวิเคราะห์ (Universe of content that is to be analysed) และจำแนกเนื้อหาออกเป็นรายประเภทย่อย ๆ ขึ้นต่อมาก็คือ การระบุหน่วยของการวิเคราะห์ ซึ่งอาจกำหนดเป็นลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

1. เป็นคำ (words) เป็นตัวอักษรหรือเป็นหน่วยเสียง (phoneme) ซึ่งเป็นหน่วยที่เล็กที่สุด
2. กำหนดเป็นเรื่อง (themes) หรือเป็นประโยค
3. กำหนดเป็นลักษณะเฉพาะ (characters) ที่ต้องการศึกษา
4. กำหนดเป็นหัวข้อเรื่อง (items)
5. กำหนดเป็นจำนวนหน้า เป็นตอน (paragraph) หรือกำหนดโดยใช้ปัจจัยด้านเวลาที่เกี่ยวข้องก็ได้

เมื่อได้หน่วยในการวิเคราะห์แล้ว ก็เลือกวิธีที่จะทำการวิเคราะห์ ซึ่งอาจใช้วิธีต่าง ๆ เช่น วิเคราะห์เอง วิเคราะห์โดยตั้งกรรมการ วิเคราะห์โดยการส่งแบบสอบถามไปยังผู้ใช้แบบเรียนหรือผู้เกี่ยวข้อง จากนั้นจึงสร้างเครื่องมือในการวิเคราะห์และทำการวิเคราะห์ต่อไป

ประโยชน์ของการวิเคราะห์เนื้อหา

การวิเคราะห์เนื้อหา สามารถใช้ประโยชน์ในการศึกษาแนวโน้มของเนื้อหา ไม่ว่าจะเป็นสาขาวิชาใดก็ตาม สามารถอธิบายถึงพัฒนาการของสาขาวิชาต่าง ๆ สะท้อนให้เห็นขอบเขตและลักษณะของเนื้อหาในแต่ละช่วงเวลา และสามารถช่วยในการปรับปรุงเนื้อหาให้ตรงกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

2. การวิเคราะห์แบบเรียน

โกชัย สารีบุตร และ สมพร สารีบุตร (2521) ได้ให้ความหมาย การวิเคราะห์แบบเรียนว่า หมายถึง การจำแนกแยกแยะองค์ประกอบของหนังสือแบบเรียนออกพิจารณา แต่ละส่วนว่ามีอะไรบ้าง แล้วใช้เกณฑ์กำหนดที่เชื่อถือได้ เข้าเทียบเคียงกับองค์ประกอบเหล่านั้น ทั้งนี้เพื่อดูว่า แบบเรียนนั้นมีส่วนใดบ้างที่แตกต่าง คล้าย เหมือน เข้าข่าย เท่าหรือดีกว่าเกณฑ์กำหนดที่ตั้งไว้ นั้น การวิเคราะห์แบบเรียนจึงมีลักษณะจริงจัง เป็นเหตุเป็นผล

รูปแบบของการวิเคราะห์แบบเรียน

รูปแบบของการวิเคราะห์แบบเรียน มีรูปแบบที่นิยมทั่วไปโดยคำนึงถึงความแตกต่างของวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้ (โกชัย สารีบุตร และ สมพร สารีบุตร, 2521)

1. วิเคราะห์โดยนำหนังสือเรียนของวิชาเดียวกันมาเปรียบเทียบกันทุกเล่ม ตั้งแต่เริ่มมีหนังสือเรียนวิชานั้นจนถึงมีใช้อยู่ในปัจจุบัน ทั้งนี้ เพื่อดูพัฒนาการว่าแต่เดิมสอนอะไร และสิ่งที่นำมาสอนนั้นให้ประโยชน์ด้านใดมากน้อยเพียงใด

2. วิเคราะห์โดยนำหนังสือเรียนของวิชาเดียวกัน ระดับชั้นเรียนเดียวกัน มาเปรียบเทียบกันทุกเล่ม เพราะมีผู้แต่งหลายท่านและแนวแต่งก็แตกต่างกันออกไป แต่พิจารณาเฉพาะหนังสือเรียนที่ใช้อยู่ในปัจจุบันเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อดูความแตกต่าง ความคล้ายคลึง ความเหมือนหรือจุดเน้นของหนังสือเรียนเหล่านั้น

3. วิเคราะห์โดยสอบถามความเห็นจากผู้เรียนหนังสือเรียนเล่มนั้น โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนตอบแบบสอบถาม หรือสัมภาษณ์ความต้องการของผู้เรียนซึ่งจะวัดความน่าอ่านของหนังสือเรียนได้ดีด้วย

4. วิเคราะห์โดยสอบถามความคิดเห็นจากครูผู้สอนหนังสือเรียนเล่มนั้น ซึ่งจะวัดความนิยม หรือประเมินคุณค่าบางประการของหนังสือเล่มนั้นได้

5. วิเคราะห์โดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่ตั้งไว้อย่างมีเหตุผล เช่น ตั้งเกณฑ์ไว้ว่าหนังสือเรียนที่ดี ควรเสนอเนื้อหาตอบสนองความมุ่งหมายของหลักสูตรวิชานั้น ๆ เป็นต้น วิธีนี้ผู้วิเคราะห์จะต้องศึกษาหลักสูตร ความมุ่งหมายทั่วไป และความมุ่งหมายเฉพาะเรื่อง ของวิชานั้น เพื่อตั้งเกณฑ์ขึ้นมาอย่างรัดกุมเพียงพอ

วิธีการวิเคราะห์แบบเรียน

โกวิท ประวาลพฤษ์ (2525) อธิบายถึงขั้นตอนการวิเคราะห์แบบเรียนไว้ ดังนี้

1. กำหนดเอกสารที่จะทำการวิเคราะห์ เช่น เล่มใด เรื่องใด
2. กำหนดหัวข้อหรือจุดมุ่งหมายในการวิเคราะห์ เช่น ตรวจสอบดูว่า ส่งเสริมจริยธรรมได้บ้าง ส่งเสริมกระบวนการทางวิทยาศาสตร์เพียงใด เอื้อต่อการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้มากเพียงใด
3. จัดสร้างรายการใจความสำคัญที่เป็นบรรทัดฐานในการวิเคราะห์ เช่น
 1. คำ วิเคราะห์คำ ว่าคำเหล่านี้หมายถึงอะไร
 2. วลี นำวลีมาวิเคราะห์ว่า วลีนี้บ่งบอกถึงอะไร
 3. ประโยค โดยการวิเคราะห์ทีละประโยคว่าประโยคนี้หมายความว่าอะไร

อนึ่ง ถ้าหากการวิเคราะห์นั้นใช้คำ วลี ประโยค เป็นหน่วยในการวิเคราะห์ การวิเคราะห์นั้นก็จะเป็นการวิเคราะห์เนื้อหาภายใน แต่ถ้าหากใช้วิธีการหนึ่ง คือ วิเคราะห์ทีละตอน (paragraph) หรือทีละเรื่อง (theme) ว่ามีเจตนาธรรมอย่างไร เราเรียกว่าเป็นการวิเคราะห์เอาเนื้อหาสำคัญ หรือความคิดรวบยอด (concept) ของเนื้อหานั้น ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ไปในทางกึ่งเจตนาธรรม อันเป็นเทคนิคของการวิเคราะห์เนื้อหาอีกวิธีหนึ่ง

4. ทดลองใช้เกณฑ์คำบรรทัดฐานที่จัดทำขึ้นในข้อ 3 ตรวจสอบค่าความเชื่อมั่นของการใช้ตารางมาตรฐานที่ทำขึ้น

5. ดำเนินการวิเคราะห์จริง นำเอาตารางบรรทัดฐานเหล่านี้ไปแจกนับ คำ วลี ประโยคตามที่กำหนดไว้ การแจกความถี่อาจทำทั้งเล่ม หรือเลือกเล่มเอาก็ได้
6. เมื่อวิเคราะห์เสร็จแล้ว ก็ดำเนินการใช้สถิติวิเคราะห์เพื่อเปรียบเทียบ หรือคาดหมายค่าต่าง ๆ ตามจุดมุ่งหมาย

อาจกล่าวได้ว่า การวิเคราะห์แบบเรียนใช้วิธีการเดียวกับการวิเคราะห์เนื้อหา เพียงแต่ว่า การวิเคราะห์แบบเรียน จะต้องเป็นการศึกษาแบบเรียนเฉพาะด้านองค์ประกอบ ของเนื้อเรื่องว่าเนื้อเรื่องหรือเนื้อหาในแต่ละบทแต่ละตอนนั้น กล่าวถึงสิ่งใดบ้าง มีปริมาณ เท่าใด โดยมีเกณฑ์การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์แบบเรียนนั้น ๆ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ก. งานวิจัยเกี่ยวกับการเรียนการสอนจริยธรรม

ชุตินา อ่อนและม้าย (2528) ได้ทำการวิจัยเรื่อง สภาพการจัดการศึกษา วิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความเป็นมา และสภาพปัญหาของการจัดการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และเพื่อศึกษาแนวคิดและข้อเสนอแนะของผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ผู้บริหารโรงเรียนและนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในเขตกรุงเทพมหานคร ดำเนิน การวิจัยโดยวิจัยเอกสาร ค้นคว้าจากตำรา บทความจากวารสารต่าง ๆ จดหมายเหตุ หลัก สุตตรและแบบเรียน แล้วเสนอผลงานวิจัยแบบพรรณาวิเคราะห์ และการวิจัยแบบสำรวจ โดยใช้กลุ่มตัวอย่าง เป็นผู้บริหาร 96 คน ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 94 คน นักเรียน 379 คน ซึ่งได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน ผลการวิจัย ปรากฏว่า การจัดการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนามีมาตั้งแต่การจัดการศึกษาของไทยยังไม่เป็น ระบบโรงเรียน เป็นการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาในลักษณะเป็นปกติวิสัย โดยมี "วัด" เป็นสถานที่จัดการศึกษาอบรม และเมื่อการศึกษาอยู่ในระบบโรงเรียน พระสงฆ์ยังคงมีบทบาท อยู่บ้างแต่น้อยลง การเรียกชื่อวิชาพระพุทธศาสนา ก็เรียกแตกต่างกันไป คือ วิชาธรรมจารี

จรรยา หน้าทีพลเมืองศีลธรรม แต่ในหลักสูตร พ.ศ. 2480 ได้เปลี่ยนชื่อเป็นวิชาสังคมศึกษา เนื่องจากแนวคิดเรื่องสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนา และในปัจจุบันเป็นวิชาพระพุทธศาสนาในที่สุด ถึงแม้จะเรียกชื่อแตกต่างกันไปในแต่ละยุคแต่ละสมัย แต่ก็มีจุดมุ่งหมายเดียวกันคืออบรมให้เป็นพลเมืองดี และเพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา เนื้อหาวิชาส่วนใหญ่เน้นเรื่อง ศีลธรรม และการประพฤติปฏิบัติ ส่วนด้านการเรียนการสอนเน้นการอธิบายจากนามธรรมให้เป็นรูปธรรม ด้านการวัดผลก็เน้นทั้งทฤษฎีและปฏิบัติ ในด้านสภาพปัจจุบันของการจัดการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา ผู้บริหารและผู้สอนมีความเห็นว่า จุดประสงค์ของหลักสูตรมีความเหมาะสม และสอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน เนื้อหาวิชาเป็นประโยชน์มีส่วนส่งเสริมทัศนคติ ค่านิยม ลักษณะในด้านศาสนา และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ นักเรียนมีความเห็นว่าผู้สอนมีวิธีการสอน และบุคลิกภาพที่ดีคือมีการใช้อุปกรณ์การสอนพอสมควร นำเหตุการณ์ปัจจุบันมาเสริมในบทเรียน มีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร มีการวัดผลทั้งด้านความรู้และความจำ ลักษณะข้อสอบมีทั้งแบบปรนัยและอัตนัย ในด้านปัญหาการจัดการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา นักเรียนมีความเห็นว่าจัดการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาในด้านเนื้อหาวิชา ด้านการเรียนการสอน ด้านการวัดผล เป็นปัญหาน้อย ผู้บริหารและผู้สอนมีความเห็นว่าจัดการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา ด้านจุดประสงค์ของหลักสูตร ด้านเนื้อหาวิชา ด้านการวัดผลและประเมินผลเป็นปัญหาน้อย ส่วนในด้านการเรียนการสอนที่เป็นปัญหา มาก ผู้บริหารและผู้สอนมีความเห็นตรงกันว่า การที่ครูสอนวิชาพระพุทธศาสนามีคุณวุฒิไม่ตรงกับสาขาที่เรียนมา และผู้เรียนไม่เห็นความสำคัญของวิชาพระพุทธศาสนา เนื่องจากจำนวนหน่วยการเรียนน้อยเกินไป เป็นปัญหามาก

อารยา เกษมณี (2518) ได้ศึกษารวบรวมเรื่อง ปัญหาการสอนศีลธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายสายสามัญในกรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาทั่วไปเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาศีลธรรมในชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยมีกลุ่มตัวอย่างคือผู้บริหารโรงเรียน 20 คน ครูผู้สอนวิชาศีลธรรมชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย 34 คน และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย 400 คน ในโรงเรียนรัฐบาล 10 แห่ง โรงเรียนราษฎร์ 10 แห่ง รวม 20 โรงเรียน ผลการวิจัยพบว่า ครูมีปัญหามากในเรื่อง

การสนับสนุนให้ครูได้รับความรู้เพิ่มเติมโดยการอบรม แต่นักเรียนมีความเห็นว่า การสนับสนุนในการให้ครูได้ใช้วิทยากร และทัศนคติของผู้บริหารที่มีต่อวิชาชีพครูเป็นปัญหามาก ครูและนักเรียนเห็นพ้องกันว่าหนังสือเรียนมีเนื้อหาแคบ ภาพประกอบในหนังสือเรียน คำถาม แบบฝึกหัดและข้อเสนอนานเป็นปัญหามาก เกี่ยวกับวิธีสอน ครูมีความเห็นว่า การจัดเนื้อหาและอุปกรณ์ให้สัมพันธ์กัน การกระตุ้นให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น เป็นปัญหามาก นอกจากนี้ครูและนักเรียนมีความเห็นตรงกันว่า การนำวิธีสอนใหม่ ๆ มาใช้เป็นปัญหามาก นักเรียนมีความเห็นว่า การให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนและการจัดกิจกรรม การใช้วิทยากร เป็นปัญหามาก ส่วนผู้บริหารมีความเห็นว่า ปัญหาเกี่ยวกับวิธีสอนเป็นปัญหาปานกลาง ครูและนักเรียนเห็นพ้องกันว่า ปริมาณอุปกรณ์ที่โรงเรียนมีอยู่ และเรื่องความสามารถในการทำอุปกรณ์ เป็นปัญหามาก นอกจากนี้นักเรียนยังมีความเห็นว่าความสะดวกในการใช้อุปกรณ์ เป็นปัญหามากอีกด้วย ผู้บริหารครูและนักเรียน มีความเห็นสอดคล้องตรงกันว่า ข้อสอบวัดความคิดและเหตุผล ข้อสอบวัดความเข้าใจและการนำไปใช้ เป็นปัญหามาก นอกจากนี้ครูมีความเห็นว่า การสร้างข้อสอบที่มีคุณภาพเป็นปัญหามาก และสำหรับนักเรียนมีความเห็นว่า การให้คะแนนคำตอบนักเรียนเป็นปัญหามาก ในเรื่องความร่วมมือในการจัดกิจกรรมของชุมชน เป็นปัญหามาก สำหรับครู แต่นักเรียนมีความเห็นว่า การจัดตั้งชุมนุมที่เกี่ยวข้องทางศิลปกรรมและเรื่องการเงินเป็นปัญหามาก ผู้บริหาร ครู และนักเรียน มีความเห็นตรงกันว่า เรื่องบุคลิกภาพของครูเป็นปัญหาพอสมควร

เรมอน อาร์ ไรด์ (Reid, 1965) ได้สำรวจความคิดเห็นของครูที่สอนอยู่ในโรงเรียนเทศบาลเมืองซานดิเอโก ที่มีต่อการให้การศึกษาด้านจริยธรรมและค่านิยม โดยสอนสอดแทรกไปในวิชาต่าง ๆ กลุ่มตัวอย่างเป็นครูที่สอนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น 63 คน และครูที่สอนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 42 คน ในจำนวนนี้มีทั้งครูที่สอนวิชาศิลปะ ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ดนตรี พลศึกษา วิทยาศาสตร์ และสังคม วิธีดำเนินการวิจัยทำโดยให้กลุ่มตัวอย่างตอบแบบสัมภาษณ์ ผลการวิจัยปรากฏว่า ครูส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการสอนเน้นจริยธรรมและค่านิยมในห้องเรียน โดยครูที่สอนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นกว่า 80 % และครูที่สอนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายกว่า 90 % มี

ความเห็นว่าการสอนเน้นในเรื่องของจริยธรรมและค่านิยม สามารถทำได้ในวิชาของตน สำหรับจริยธรรมและค่านิยมซึ่งครูที่สอนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเห็นว่าจะสอนเน้นได้ ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความนับถือผู้อื่น การปฏิบัติตามหลักศาสนา ความรับผิดชอบ ความเชื่อในพระเจ้า ความยุติธรรม การพูดความจริง และการเข้าใจตนเองและผู้อื่น ส่วนจริยธรรมและค่านิยม ซึ่งครูที่สอนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเห็นว่าจะสอนเน้นได้ก็คือ ความซื่อสัตย์ ความนับถือผู้อื่น ความสามัคคี และความรับผิดชอบ นอกจากนี้ผลการวิจัยยังพบว่าครูที่มีประสบการณ์ในการสอน ตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไป เห็นว่าการให้จริยศึกษาแก่นักเรียนควรทำโดยตรง ในขณะที่ครูที่มีประสบการณ์ในการสอนไม่เกิน 5 ปี เห็นว่าควรทำโดยทางอ้อม

ข. งานวิจัยที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหาด้านจริยธรรม

สุดารัตน์ ชรรินชัย (2530) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์เนื้อหา ด้านมโนทัศน์ทางจริยธรรมในนวนิยายที่เป็น หนังสืออ่านนอกเวลาวิชาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะสำรวจและวิเคราะห์มโนทัศน์ทางจริยธรรมที่ปรากฏอยู่ในนวนิยาย 20 เรื่อง ที่เป็นหนังสืออ่านนอกเวลาวิชาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา โดยตัวแปรในการวิจัยเป็นคุณลักษณะทางจริยธรรม จำนวน 25 ด้าน ที่แจกลงมาจาก "คุณลักษณะของคนไทยที่มีความจำเป็นต้องปลูกฝังให้ถึงพร้อมในสถานการณ์ปัจจุบัน 10 ประการ" ซึ่งคณะกรรมการของกระทรวงศึกษาธิการได้เรียบเรียงขึ้นจากความมุ่งหมายของแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 ผลการวิจัยพบว่า นวนิยายที่มีมโนทัศน์ทางจริยธรรมปรากฏอยู่มากเป็น 5 อันดับแรก ได้แก่ เรื่อง "กองทัพธรรม" "จดหมายจากเมืองไทย" "อยู่กับก๋ง" "ร่วมธรรม" และ "ปลูกลง" นวนิยายที่มีมโนทัศน์ทางจริยธรรมปรากฏอยู่น้อยเป็น 5 อันดับสุดท้าย ได้แก่ เรื่อง "ผีเสื้อและดอกไม้" "ใต้ร่มกาสาวพัสตร์" "แสงโสม" "กามนิตร" (ภาคพื้นดิน และ "ข้างหลังภาพ" นวนิยายที่มีมโนทัศน์ทางจริยธรรมปรากฏครบทุกด้านมีเพียงเรื่องเดียว คือ เรื่อง "อุตมการบนเส้นขนาน"

มโนทัศน์ทางจริยธรรมที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องต่าง ๆ มากที่สุด ได้แก่ รู้จัก
 วิจารณ์อย่างมีเหตุผล มีความเมตตาอารี ชยัน มีความกตัญญูทเวที รักและเกิดทุนศาสนา
 และรู้จักตัดสินใจอย่างมีเหตุผล มโนทัศน์ทางจริยธรรมที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องต่าง ๆ น้อย
 ที่สุดได้แก่ รู้จักเกิดทุนชาติ รักและเกิดทุนพระมหากษัตริย์ มีความภาคภูมิใจและรู้จักทำนุบำรุง
 ทรัพยากรของชาติ และกระตือรือร้นในการปกครองระบอบประชาธิปไตย มโนทัศน์ทาง
 จริยธรรมที่ปรากฏในนวนิยายทุกเรื่อง ได้แก่ รู้จักวิจารณ์อย่างมีเหตุผล มีความเมตตาอารี
 มีความกตัญญูทเวที รู้จักตัดสินใจอย่างมีเหตุผล และยึดมั่นในสัมมาชีพ

ทัศนาศิริวิทยภัทร (2527) ทำการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์หลักสูตรมัธยมศึกษา
 ตอนปลาย พุทธศักราช 2524 เกี่ยวกับการปลูกฝังจริยธรรม โดยใช้กรอบของโครงการ
 จริยธรรม กรมวิชาการ ได้แก่ 1) การใฝ่สัจธรรม 2) การใช้ปัญญา ในการแก้ปัญหา
 3) เมตตากรุณา 4) สติสัมปชัญญะ 5) ความไม่ประมาท 6) ความซื่อสัตย์สุจริต
 7) ความขยันหมั่นเพียร และ 8) หิริโอตตปละ เป็นตัวแปรในการวิเคราะห์หลักสูตร
 มัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 และศึกษาระดับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของ
 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 6 จำนวน
 627 คน ผลการวิจัยปรากฏว่า หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 ในส่วน
 ที่เป็นจุดมุ่งหมายของหลักสูตร จุดประสงค์ของกลุ่มวิชา และจุดประสงค์ของรายวิชาที่เป็นวิชา
 บังคับ ได้มีการระบุ การปลูกฝังจริยธรรมใน 8 ด้าน เรียงลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้
 (1) ใฝ่สัจธรรม (2) สติสัมปชัญญะ (3) การใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา (4) ซื่อสัตย์สุจริต
 (5) ไม่ประมาท (6) เมตตากรุณา (7) หิริโอตตปละ (8) ขยันหมั่นเพียร นักเรียนชั้น
 มัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง มีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ในด้านการใช้ปัญญาใน
 การแก้ปัญหา สติสัมปชัญญะ เมตตากรุณา ซื่อสัตย์สุจริต ชยัน หมั่นเพียร และไม่ประมาท อยู่
 ในระดับ 3 (หมายถึงระดับที่การทำดีเป็นไปเพื่อประโยชน์ของสังคมส่วนใหญ่) และมีการใช้
 เหตุผลเชิงจริยธรรมในด้านการใฝ่สัจธรรมและหิริโอตตปละ อยู่ในระดับ 2 (หมายถึง
 ระดับที่การทำดีเป็นไปเพื่อประโยชน์ของคนใกล้ชิด เช่น พ่อ แม่ ญาติพี่น้อง) โดยที่นักเรียน
 ชายและนักเรียนหญิงมีระดับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในจริยธรรม ส่วนใหญ่ไม่แตกต่างกัน

ยกเว้นในด้านการใฝ่ลัจธรรม เมตตากรุณา และหิริโอตตปปะ ซึ่งเพศหญิงมีระดับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่าเพศชาย การรับรู้และการปฏิบัติของครูอาจารย์ ในการมุ่งเน้นการปลูกฝังจริยธรรมตามหลักสูตร พบว่า ครูอาจารย์มีการรับรู้และการปฏิบัติที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในจริยธรรม 6 ด้าน คือ เมตตากรุณา สติสัมปชัญญะ ไม่ประมาท ชื่อสัตย์สุจริต ขยันหมั่นเพียร และหิริโอตตปปะ โดยในทุกด้านดังกล่าว ครูอาจารย์ได้ปฏิบัติในการปลูกฝังมากกว่าที่ได้รับรู้จากหลักสูตร

ในปี 1971 เดลลา ครูซ (Della Cruz, 1971) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "Analysis of Philippines Social Studies Textbooks" เพื่อวิเคราะห์แบบเรียนวิชาสังคมศึกษา ในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาของฟิลิปปินส์เกี่ยวกับสังคมศึกษาแนวใหม่ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างวิชาในสายสังคมศาสตร์ มโนทัศน์และการนำไปใช้ ความคิดเกี่ยวกับเหตุการณ์ของโลกอย่างกว้างขวาง ปัญหาที่ส่งเสริมและปัญหาสังคม ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เนื้อหาโดยใช้วิธีของวิลเลียม เพรสลีย์ (William Praisley) โดยกำหนดเกณฑ์ประเมินค่าจากแนวความคิดของวิชาสังคมศึกษาแนวใหม่ เช่น การเน้นความสำคัญของวิชาสังคมศึกษามากกว่าวิชาประวัติศาสตร์ เน้นการสรุปความคิดรวบยอดมากกว่าข้อเท็จจริงที่กำหนดไว้ เน้นความรู้เกี่ยวกับโลกและวัฒนธรรมของคนกลุ่มน้อยที่ถูกกลบเกลี่ยมมากกว่าความรู้ที่เกี่ยวกับประเทศชาติ เน้นการตั้งคำถามระดับสูงแทนการตั้งคำถามระดับต่ำ และเน้นการสอนเรื่องราวที่เป็นปัญหามากกว่าสอนเนื้อเรื่องที่ไม่มีปัญหา ผลการวิจัยปรากฏว่า หนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาของฟิลิปปินส์ไม่ได้เน้นถึงความสำคัญของวิชาสังคมศึกษาเท่าที่ควร ไม่ได้บรรจุเนื้อหาเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์สังคมเท่าที่ควร สิ่งที่ขาดหายไปจากหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา คือ การรู้จักสรุปความคิดเห็นอย่างเป็นระบบ เพื่อเสนอเนื้อหาที่เป็นข้อเท็จจริง นอกจากนี้หนังสือเรียนได้สนับสนุนลัทธิชาตินิยมฟิลิปปินส์มากเกินไป ไม่มีหัวข้อเกี่ยวกับประเทศอื่น ๆ จนกว่าจะถึงระดับ 5 ซึ่งเมื่อถึงระดับนี้แล้ว นักเรียนประมาณร้อยละ 39 ก็ได้ลาออกไปจากโรงเรียนแล้ว การกล่าวถึงชนกลุ่มน้อยในด้านวัฒนธรรมมีน้อยมาก คำถามท้ายบทในหนังสือเรียนนี้ส่วนใหญ่เป็นคำถามเกี่ยวกับความจำ ไม่สนับสนุนให้นักเรียนได้ใช้ความคิด ดังนั้นหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาของฟิลิปปินส์จึงไม่สามารถทำหน้าที่ในการสร้างประชากรให้มีความเชื่อมั่นในตนเองได้